

KONCERTNA DVORANA VATROSLAVA LISINSKOG U ZAGREBU – OD IDEJE DO SVEČANOG OTVORENJA¹

ANA UNKIĆ

Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog
Trg Stjepana Radića 4
10000 ZAGREB

UDK / UDC: 351.758.1(497.5Zagreb)
DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/yl4okfloq9>
Izvorni znanstveni rad / Research Paper
Primljeno / Received: 19. 2. 2020.
Prihvaćeno / Accepted: 9. 4. 2020.

Nacrtak

Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog već je više od 45 godina nezaobilazno mjesto glazbenog i kulturnog života Zagreba i Hrvatske. Nakon zgrade Hrvatskog glazbenog zavoda koja je otvorena 1876. to je prva namjenski izgrađena koncertna dvorana u zemlji. Oslanjajući se na postojeću literaturu, napise u periodici i napose na arhivske izvore, rad daje povijesni pregled razvoja koncertnih prostora u Zagrebu u odnosu na razvoj glazbenog života u domaćoj sredini, uz osvrt na pojedine koncertne dvorane u bivšoj Jugoslaviji i drugdje u svijetu. Kronološkim pregledom predočava se izgradnja Dvorane, od idejnih početaka i odabrane lokacije, preko objave *Natječaja za izradu idejnih skica Doma Matice iseljenika Hrvatske, s koncertnom dvoranom,*

u Zagrebu 1957. godine do odabira naziva i dvodnevno svečanog otvorenja 29. i 30. prosinca 1973. godine. Naposljetku, prikazuje se *Lisinski* iz današnje perspektive te se pokušavaju naznačiti njegovi doprinosi glazbenom i kulturnom životu Zagreba i Hrvatske.

Ključne riječi: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, Zagreb; Vatroslav Lisinski; Marijan Haberle; Ivo Vuljević; koncertna dvorana; izgradnja koncertne dvorane; otvorenje koncertne dvorane

Keywords: Vatroslav Lisinski Concert Hall, Zagreb; Vatroslav Lisinski; Marijan Haberle; Ivo Vuljević; concert hall; concert hall construction; opening ceremony of the concert hall

Uvod

Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog već je više od 45 godina nezaobilazno mjesto glazbenog i kulturnog života Zagreba i Hrvatske. Dvorana je »jedan od

¹ Članak je sažeta verzija dijela doktorske disertacije *Programsko-prostorni aspekti i društvena uloga Koncertna dvorane Vatroslava Lisinskog u Zagrebu* izrađene pod mentorstvom nasl. prof. dr. sc. Naile Ceribašić na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

simbola suvremenog Zagreba i središnje mjesto održavanja brojnih velikih manifestacija, kongresa, međunarodnih festivala, gostovanja i koncertnih ciklusa.«² *Lisinski* je kao koncertni prostor gotovo svakodnevno prisutan u medijima, a relativno štura literatura monografskog i leksikografskog tipa uglavnom ga sagledava kroz prizmu arhitektonskog objekta, njegova uređenja i općenitog značenja za glazbeni i kulturni život grada Zagreba. Neovisno o vremenskoj distanci, o spomenutim temama vezanima uz Dvoranu *Lisinski* desetljećima se piše na gotovo identičan način. Citiraju se cijeli tekstovi ili dijelovi pojedinih tekstova, prenose se otprije poznata mišljenja pojedinaca ili se kombiniraju već objavljeni podatci. Autori spomenuta (objavljena) građu smatraju vjerodostojnom i preuzimaju je nekritički, bez uvida u izvore, propitivanja ili kontekstualizacije.

Uz pregled i kritički osvrt na najrelevantnije publikacije i napise o *Lisinskom*, u ovom će se radu pojedini aspekti nastojati pojasniti uvidom u izvornu dokumentaciju koja je pohranjena u arhivu Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, ali i u sekundarnu građu, poput novinskih članaka koji su svakodnevno pratili i/ili najavljivali kretanja u društvenom i kulturnom životu Zagreba. Rad će najprije pružiti uvid u postojeću literaturu o *Lisinskom*, a potom će se pojedine teme obraditi u obliku zasebnih cjelina koje će, zahvaljujući novim izvorima, rezultirati cjelovitijim prikazom i uvidom u tematiku. Naposljetku, problematizirat će se dosadašnji pogrešni ili nepotpuni navodi te će se naznačiti najvažniji doprinosi Dvorane glazbenom i kulturnom životu Zagreba.

Stanje istraživanja

Dvorana *Lisinski* u vlastitoj je nakladi izdala četiri publikacije, ujedno i najvažnije za temu ovoga rada. Povodom dvodnevnoga svečanog otvorenja Dvorane 29. i 30. prosinca 1973. objavila je knjižicu *Koncertna dvorana 'Vatroslav Lisinski'*³ koja uz program i raspored svih koncerata donosi (nepotpisane i nepaginirane) tekstove o povijesti Dvorane, arhitektima i tvrtkama koje su sudjelovale u njezinoj izgradnji te o tehničkim podacima, a nudi i oris njezina korištenja. Izdanje je opremljeno tlocrtima Velike i Male dvorane, nacrtom koji prikazuje raspored stolaca u objema dvoranama i brojnim fotografijama interijera. Iako je kao godina izdanja navedena 1973, publikacija nije mogla biti otisnuta te godine jer sadrži šest fotografija *Lisinskog* s publikom očito zabilježenih tijekom dvodnevnog otvorenja održanog na izmaku 1973. godine.⁴ Među ostalim, na jednoj od njih zabilježen je i trenutak u

² ***: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, *Zagrebački leksikon*, sv. 1, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2006, 539-540.

³ Nenad TURKALJ (ur.): *Koncertna dvorana 'Vatroslav Lisinski'*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1973.

⁴ Autori fotografija neimenovani su fotoreporter *Vjesnika*, *Večernjeg lista* i tjednika *Studio*. *Ibid.*, nepag.

kojem se izvodila himna jer prepoznamo Mladena Bašića koji dirigira na pozornici, a među publikom u prvom redu parketa jedan pored drugoga stoje Ivo Vuljević i Ivo Vrhovec.⁵

Zanimljive tekstove donosi i prigodno izdanje *20 godina Koncertne dvorane 'Vatroslav Lisinski'*⁶ koje potpisuju Lovro Lisičić (tadašnji ravnatelj *Lisinskog*), muzikologinja Jagoda Martinčević i Tomislav Premerl, teoretičar i povjesničar arhitekture. Uz ponovljeni dio tehničkih podataka o Dvorani i popratnim prostorima koji su objavljeni u publikaciji iz 1973, Lovro Lisičić⁷ daje uvid u okolnosti koje su prethodile izgradnji Dvorane i naglašava raznovrsnost priredbi koje su se održale u *Lisinskom*, s osvrtom na najuspješnije programe, poput ciklusa *Lisinski subotom* i *Eurosonga* kao produkcijski najzahtjevnijeg projekta. Također navodi okvirne godišnje podatke o broju publike, tipu prosječnog posjetitelja,⁸ ali i o broju termina (priredbi i snimanja) u godini. Jagoda Martinčević⁹ problematizira mjesto i važnost *Lisinskog* za grad Zagreb, dok se Dvoranom kao arhitektonskim ostvarenjem bavi Tomislav Premerl.¹⁰ Izdanje sadrži i sažetak na engleskom jeziku, popis zaposlenika te svih umjetnika i ansambala koji su ondje nastupili od 1973. do 1993. godine. Publikacija obiluje fotografijama umjetnika, no nudi i one koje prikazuju djelatnike Dvorane, posjetitelje i prazne prostore *Lisinskog*.

Najobimnija i vizualno najreprezentativnija je monografija urednice Marije Barbieri¹¹ koja je objavljena povodom tridesete obljetnice *Lisinskog*.¹² Uz pozdravnu riječ i uvodnik,¹³ publikacija u odnosu na prethodna izdanja prvi put donosi

⁵ Vrhovec je tada bio gradonačelnik grada Zagreba, a Vuljević direktor *Lisinskog*. Također, zanimljivo je primijetiti da su se 1973. tadašnji uzvanici smještali u prvi red parketa Dvorane, a danas se najreprezentativnijim mjestom smatra prvi red tribine sredine Dvorane, uz prolaz koji razdvaja tribinu od parketa.

⁶ Lovro LISIČIĆ (ur.): *20 godina Koncertne dvorane 'Vatroslav Lisinski'*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1993.

⁷ Lovro LISIČIĆ: [Priznajem da za Zagreb dosad nisam znao...], u: Lovro Lisičić (ur.): *20 godina Koncertne dvorane 'Vatroslav Lisinski'*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1993, 9-29.

⁸ Poziva se na empirijsko istraživanje Silve Mežnarić koje je provedeno povodom Europske godine glazbe 1985. godine. Silva MEŽNARIĆ: *Pristup Koncertnoj dvorani 'Vatroslav Lisinski' kao generatoru kulturnih potreba*, izlaganje u sklopu razgovora na temu *Uloga velikih dvorana i ustanova u masovnom privlačenju nove publike i širenju glazbene kulture* koji su se održali u Maloj dvorani *Lisinski* i njezinu predvorju 28. i 29. prosinca 1985. nepag. (tekst pisan pišaćom mašinom). Pohranjeno u arhivi Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *Europska godina glazbe 1985*.

⁹ Jagoda MARTINČEVIĆ: [Može li se jedan prostor...], u: L. Lisičić (ur.): *20 godina Koncertne dvorane 'Vatroslav Lisinski'*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1993, 30-39.

¹⁰ Tomislav PREMERL: [Dobre kuće imaju svoju samosvojnost...], u: L. Lisičić (ur.): *20 godina Koncertne dvorane 'Vatroslav Lisinski'*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1993, 40-45.

¹¹ Marija BARBIERI (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004.

¹² Trideseta obljetnica *Lisinskog* obilježena je trodnevnom proslavom Dana Dvorane (27-29. 12. 2003), no uz fotografiju Zagrebačke filharmonije s dirigentom Pavlom Dešpaljem umjesto 29. prosinca 2003. stoji pogrešan datum – 30. prosinca 2003. *Ibid.*, 230.

¹³ Autor je pozdravne riječi Stjepan Mesić, tada predsjednik Republike Hrvatske, a uvod je napisao Lovro Lisičić, koji je 21 godinu (1. svibnja 1986. – 30. prosinca 2007) bio ravnatelj Koncertne

preslike koncertnih plakata i programskih letaka, promišljanja dvadeset dvoje uglednika o *Lisinskom*¹⁴ te kratke tekstove o priredbama u organizaciji i suorganizaciji *Lisinskog* s popisom održanih koncerata u ciklusima *Mladi u Lisinskom*, *Jazz u Lisinskom* i *Subotom u Lisinskom* (od 1987/1988. *Lisinski subotom*).¹⁵ Uz prošireni popis umjetnika i ansambala u odnosu na prošlu publikaciju, Barbieri objavljuje i kratke intervjuje sa sedmero zaposlenika,¹⁶ ali i dojmove posjetitelja sa svečanog otvorenja *Lisinskog* 1973. godine koji su preuzeti s tonskog zapisa Radio Zagreba.

Najrecentnije izdanje urednice Erike Krpan¹⁷ po uzoru na prethodnu publikaciju sadrži pozdravne riječi,¹⁸ uvodnik urednice,¹⁹ biografije dvojice ravnatelja

dvorane Vatroslava Lisinskog. ***: Osobe, u: Erika Krpan (ur.): *Podsjetnik za budućnost: 40 = XL: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2013, 82.

¹⁴ To su Ivo Vrhovec (predsjednik Skupštine grada Zagreba od 1972. do 1978. godine), Stipe Milanović (predsjednik Odbora za izgradnju Dvorane), Tatiana Zdočaj-Erlih (članica Arhitektonskog biroa *Forum*), Morana Paliković Gruden (tadašnja predsjednica Gradske skupštine Grada Zagreba), Nenad Turkalj (prvi programski direktor Dvorane do 1982. godine), Igor Kuljerić (programski direktor Dvorane od 1982. do 1984. godine), Dubravko Majnarić (programski direktor Dvorane od 1985. do 2003. godine), Radovan Volmut (tehnički direktor Dvorane od otvorenja do 1983. godine), Branko Matutinović (tadašnji producent Hrvatske televizije), Nikica Račić (tadašnji direktor Hrvatskog kongresnog i insentiv ureda), Milan Horvat (šef-dirigent i direktor Zagrebačke filharmonije od 1956. do 1970), umjetnice koje su nastupile na otvorenju *Lisinskog* Ruža Pospiš Baldani i Pavica Gvozdić, sociolog Ognjen Čaldarović, muzikolog Nikša Gligo, skladatelji Ivo Josipović i Stanko Horvat, hornist Pre-rad Detiček (nekadašnji dekan Muzičke akademije u Zagrebu), Naima Balić (tadašnja predsjednica Hrvatske glazbene mladeži) te posjetitelji priredaba u Dvorani od otvorenja: Igor Čatić, Viktor Žmegač i Petar Tocilj. ***: Sjećanja, u: M. Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 13-52.

¹⁵ ***: *Lisinski subotom*, u: M. Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 231-246. Nažalost, popis koncerata u ciklusu *Lisinski subotom*, odnosno *Subotom u Lisinskom* nije cjelovit. Prve dvije sezone (1981/1982, 1982/1983) sastojale su se od ciklusa *V* i *L* koji su dobili ime prema inicijalima Vatroslava Lisinskog. U sezoni 1981/1982. ciklus *V* sastojao se od koncerata ozbiljne glazbe koji su i navedeni, no ciklus *L* činili su koncerti narodne glazbe koji su izostavljeni. U narednoj sezoni (1982/1983) oba ciklusa čine koncerti ozbiljne glazbe, no navedeni su isključivo koncerti ciklusa *V*, dok se ciklus *L* izostavlja. Premda urednička opaska »imena izvođača, nazivi ansambala i naslovi djela prema programskim ceduljama« (*Ibid.*, 231) sugerira izvor podataka, podatci za prvi koncert u ciklusu *Subotom u Lisinskom* koji je održan 14. 11. 1981. nisu točno navedeni; spomenutim koncertom ravnao je Pavle Dešpalj, a ne Lovro pl. Matačić kako stoji u popisu (*Ibid.*, 233), a na programu koncerta nije bilo djela Blagoja Berse kako stoji u publikaciji (*Ibid.*, 233), nego su se izvodili *Polovječki plesovi* Aleksandra Porfirjeviča Borodina. Dnevnik rada (inspicijent i dežurni) pokusa, snimanja, priredbi i ostalih akcija od 23. 10. 1981. do 7. 3. 1982. i Programska knjižica koncerta (registrator *Sezona 1981/1982*) pohranjeni su u arhivi Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog.

¹⁶ Barbieri je intervjuirala šeficu računovodstva Ljerku Kos, upravitelja tehničke službe Darka Fijembera, koordinatoricu programskih poslova Višnju Trputec-Poljanec, voditelja tekućeg održavanja Željka Kottniga, inspicijente Mirjanu Gligo i Krunu Došena te voditeljicu marketinga i promidžbe Metodu Lhotku.

¹⁷ Erika KR PAN (ur.): *Podsjetnik za budućnost: 40 = XL: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2013.

¹⁸ Pozdravne riječi uputili su Ivo Josipović (tadašnji predsjednik Republike Hrvatske), Andrea Zlatar Violić (tadašnja Ministrica kulture Republike Hrvatske), Milan Bandić (gradonačelnik Grada Zagreba) i Dražen Sirišćević (ravnatelj Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog). *Ibid.*, 4-11.

¹⁹ Erika KR PAN: kuća nam dozvoljava da mirno sanjamo... u: E. Krpan (ur.): *Podsjetnik za budućnost: 40 = XL: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2013, 17-34. Tekst je podijeljen na pet poglavlja (*Uvod, O ljudima, O programu, O baštini, O značenju*)

Dvorane (Ive Vuljevića i Lovre Lisičića), kronologiju koncerata ciklusa *Lisinski subotom* nadopunjenu podacima od proteklih deset godina u odnosu na publikaciju iz 2004. (ne spominju se koncerti ostalih ciklusa) te najrecentnijim fotografijama umjetnika i ansambala. *Podsjetnik za budućnost: 40 = XL* donosi i sažetu kronologiju izgradnje Dvorane arhitektice Dubravke Kisić²⁰ te ponavlja tekst Tomislava Premerla iz publikacije koja je objavljena 1993. godine, no sada mu dodaje naslov – *Dobra kuća*.²¹

Opće podatke o Dvorani i naznaku raznovrsnosti programske politike naznačuju *Leksikon jugoslavenske glazbe*²² i *Zagrebački leksikon*,²³ dok Nada Bezić²⁴ u svojoj monografiji ističe da je *Lisinski* »jedino takvo zdanje, ne samo u Zagrebu nego u Hrvatskoj, i ujedno prvi hrvatski multimedijски centar kulture (i) okosnica koncertnog života u Zagrebu.«²⁵ Povodom 25, odnosno 40. obljetnice Dvorane, o *Lisinskom* su pisale muzikologinje Snježana Miklaušić Čeran²⁶ i Jelena Knešaurek Carić,²⁷ koje ističu da je s *Lisinskim* Zagreb »dobio [...] dva odijeljena prostora [Malu i Veliku dvoranu, op. A. U.] za istodobno održavanje koncerata«,²⁸ da je u pogledu repertoara Dvorana »označila značajnu prekretnicu«,²⁹ ali i da je »*Lisinski* postao jedinstveni kulturni simbol, pa ako je kroz povijest Dubrovnik zaslužio da ga identificiramo kao Grad, tako i *Lisinski* zaslužuje da ga nazovemo Dvoranom.«³⁰

u kojima autorica podsjeća na najznačajnije trenutke povijesti Dvorane, s naglaskom na koncerte u organizaciji i suorganizaciji Dvorane *Lisinski*, a osobito na ciklus *Lisinski subotom*. Doduše, ciklus *Mladi u Lisinskom* koji je Dvorana *Lisinski* organizirala u suradnji s Hrvatskim društvom glazbenih umjetnika ovdje je pogrešno naveden kao *Ciklus za mlade*, što je bio naziv ciklusa u organizaciji Koncertne direkcije Zagreb. *Ibid.*, 23.

²⁰ Dubravka KISIĆ: Od kronologije prema događaju, u: E. Krpan (ur.): *Podsjetnik za budućnost: 40 = XL: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2013, 103-112.

²¹ Tomislav PREMERL: *Dobra kuća*, u: E. Krpan (ur.): *Podsjetnik za budućnost: 40 = XL: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2013, 113-118.

²² ***: Vatroslav Lisinski, *Leksikon jugoslavenske muzike*, sv. 2, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1984, 494-495.

²³ ***: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, *Zagrebački leksikon*, sv. 1, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2006, 539-540.

²⁴ Nada BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2012; poglavlje Koncertna dvorana i višenamjenski prostori u kojima su se održavali koncerti, 91-92.

²⁵ N. BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*; poglavlje Slučaj Lisinski i »Lisinski«, 148.

²⁶ Snježana MIKLAUŠIĆ-ČERAN: Veličanstvena kuća glazbe, *Hrvatsko slovo*, 5 (1999) 915, 16-17.

²⁷ Jelena KNEŠAUREK CARIĆ: Glazba za slušanje, glazba za gledanje i glazba za druženje / Razmišljanja uz 40. obljetnicu Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, *Hrvatska revija*, 14 (2014) 1, 75-80.

²⁸ S. MIKLAUŠIĆ-ČERAN: Veličanstvena kuća glazbe, 17.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ J. KNEŠAUREK CARIĆ: Glazba za slušanje, glazba za gledanje i glazba za druženje / Razmišljanja uz 40. obljetnicu Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, 80.

O Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog kao o arhitektonskom ostvarenju pisali su Klaudije Mirković,³¹ Marijan Haberle³² i Aleksander Laslo,³³ dok se Ivo Maroević³⁴ kritički osvrnuo na novosagrađeni objekt. Tlocrti i presjek buduće Dvorane objavljeni su 1962,³⁵ no najpotpunije i najopsežnije o njoj piše arhitekt Marijan Haberle,³⁶ koji je, zajedno s kolegicama Minkom Jurković³⁷ i Tatianom Zdvořák-Erlih, autor idejnog rješenja buduće koncertne dvorane; Haberleovu birou *AB Forum* bila je povjerena i izrada projektne dokumentacije. No, ni u jednom od spomenutih stručnih i novinskih članaka, prigodnih i inih izdanja ne postoji iscrpan tekst o kulturnim, glazbenim ili, pak, arhitektonskim aspektima izgradnje Dvorane, nego ih autori tek uzgred spominju, pretežno nekritički prenoseći pojedine otprije objavljene podatke.

Povijesni pregled

I dok suvremena zdanja, poput Koncertne dvorane Filharmonije na Labi (njem. *Elbphilharmonie*) u Hamburgu koja je svečano otvorena početkom 2017. godine,³⁸ teže postizanju savršene akustike u cijelom auditoriju,³⁹ a zbog svoje spektakularne arhitekture postaju prepoznatljivim turističkim atrakcijama, izgradnja koncertnih prostora u prošlosti je imala drugačije prioritete. Poticala se demokratizacija umjetnosti, odnosno pojava javnih koncerata, a istovremeno se osiguravao kontinuitet i daljnji razvoj glazbenog života. U Nizozemskoj je, primjerice, otvorenje dvorane *Concertgebouw* u Amsterdamu 1888. godine omogućilo promjenu paradigme u glazbenoj kulturi tako što se proširila ideja superiornosti

³¹ Klaudije MIRKOVIĆ: Dom matice iseljenika Hrvatske [i] izgradnja nove koncertne dvorane DMIH u Zagrebu, *Čovjek i prostor*, 9 (1962) 113, [1]-2.

³² Marijan HABERLE: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski« u Zagrebu, *Čovjek i prostor*, 21 (1974) 3=252, 6-10 i 27.

³³ Aleksander LASLO: *Arhitektonski vodič Zagreb 1898.-2010.*, Zagreb: Arhitekst – Društvo arhitekata, 2011, 215.

³⁴ Ivo MAROEVIĆ: Nova koncertna dvorana u Zagrebu, *Čovjek i prostor*, 21 (1974) 3=250, 18-20; Ivo MAROEVIĆ: *O Zagrebu usput i s razlogom / Izbor tekstova o zagrebačkoj arhitekturi i urbanizmu (1970.-2005.)*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2007, 185-192.

³⁵ K. MIRKOVIĆ: Dom matice iseljenika Hrvatske [i] izgradnja nove koncertne dvorane DMIH u Zagrebu, [1]-2.

³⁶ M. HABERLE: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski« u Zagrebu, 6-10 i 27.

³⁷ Minka Jurković bila je i supruga Marijana Haberlea. Tomislav PREMERL: Jurković, Minka, *Hrvatski biografski leksikon online*, 2005, <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=9322>> (5. 11. 2020).

³⁸ The Halls, <<https://www.elbphilharmonie.de/en/elbphilharmonie>> (15. 11. 2020).

³⁹ Navedeno je postignuto korištenjem tzv. parametarskog dizajna. Tina BARBARIĆ: Hamburško čudo: Što se dogodi kad algoritmi dizajniraju koncertnu dvoranu, *tportal.hr*, 2018, <<https://www.tportal.hr/kultura/clanak/hambursko-cudo-sto-se-dogodi-kad-algoritmi-dizajniraju-koncertnu-dvoranu-foto-20180117>> (15. 11. 2020).

ozbiljne glazbe nad drugim glazbama.⁴⁰ Dok je u Europi krajem 19. stoljeća fokus bio na novinama u poimanju ozbiljne glazbe, Sjedinjene Američke Države razvijaju multifunkcionalni koncept, odnosno svojevrсни ekosustav koji uravnotežuje financije, umjetnost i društvo. Čikaški *Auditorium*,⁴¹ otvoren godinu dana poslije amsterdamske dvorane, ustvari je kazališno-koncertna dvorana s glazbenim konzervatorijem koja koegzistira s luksuznim hotelom i uredskim prostorima kao osloncima financijske održivosti. Istovremeno, neko vrijeme bila je i dom Simfonijskog orkestra iz Chicaga i čikaške Opere. Iako je američki pristup financijski održiviji, ali i primjereniji tamošnjem društvu s obzirom na ukorijenjenost tradicije ozbiljne glazbe u europsko tlo, on je itekako omogućio razvoj glazbene, ali i ine kulture grada Chicaga i okolnog područja.

U Zagrebu je tijekom 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća postojalo dvadesetak glazbenih lokacija na kojima se javno muzicalo, od privatnih prostora, poput salona i ugostiteljskih objekata u kojima je glazba bila tek popratni sadržaj, do sjedišta (glazbenih) društava, višenamjenskih prostora i koncertnih dvorana.⁴² Prvi koncert kojemu je plakat ujedno i najstariji »sačuvani tiskani podatak o nekoj javnoj glazbenoj priredbi u Zagrebu«,⁴³ održan je 1. srpnja 1818. godine u Kraljevskoj akademiji, danas Gornjogradskoj i Privatnoj gimnaziji (Trg Katarine Zrinske, br. 5). Ondašnja dvorana s 300-400 mjesta za publiku ugostila je 18. travnja 1827. i prvi javni koncert novoosnovanoga Glazbenog društva koji je označio začetak redovitoga koncertnog života u Zagrebu za njegovih desetak tisuća stanovnika. Među najvećim uspjesima tog prostora tijekom prve polovice 19. stoljeća bila je izvedba Mozartova *Rekvijema* 1837. godine u kojoj je sudjelovalo oko dvjesto glazbenika te gostovanje jednog od najvećih svjetskih umjetnika, Franza Liszta, 27. srpnja 1846. godine, kojim se, doduše, htio relativizirati »nacionalni uspjeh 'prve hrvatske nacionalne opere' – *Ljubavi i zlobe* Vatroslava Lisinskog, izvedene u proljeće 1846«. ⁴⁴

Javni koncerti (među kojima i prvi pretplatnički ciklus komornih koncerata iz 1865),⁴⁵ plesovi, zabave i koncerti društvenog orkestra HGZ-a odvijali su se gotovo šezdeset godina (1834-1892?) u Redutnoj dvorani Stankovićeve kazališta, danas

⁴⁰ Darryl Mark CRESSMAN: *The Concert Hall as a Medium of Musical Culture: The Technical Mediation of Listening in the 19th Century*, doktorska disertacija, Burnaby – Surrey – Vancouver: Simon Fraser University, 2012.

⁴¹ Mark Allan CLAGUE: *Chicago Counterpoint: the Auditorium Theater Building and the Civic Imagination*, doktorska disertacija, Chicago: The University of Chicago, 2002.

⁴² Glavni je izvor podataka o prostorima muziciranja monografija N. BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*, 2012.

⁴³ N. BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*; poglavlje Koncertne dvorane i višenamjenski prostori u kojima su se održavali koncerti, 74.

⁴⁴ Vjera KATALINIĆ – Sara RIES: *Franz Liszt's Contacts with Croatian Musicians and Dignitaries*, *Arti musices*, 49 (2018) 1, 68.

⁴⁵ N. BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*; poglavlje Koncertne dvorane i višenamjenski prostori u kojima su se održavali koncerti, 76.

Skupštini Grada Zagreba (Ulica sv. Ćirila i Metoda, br. 5). »Omiljeno okupljalište Iliraca«,⁴⁶ Građanska streljana, danas kino Tuškanac (Tuškanac, br. 1), djelovalo je 85 godina (1838-1923), a Zagrepčani su ondje mogli čuti niz uglednih domaćih umjetnika, poput tenora Franje Stazića i gitarista Ivana Padovca; u njoj su se održavale zabave i plesovi, a navodno je upravo u *Streljani* grofica Sidonija Erdödy prvi put javno otpjevala Gajevu popijevku *Još Hrvatska ni propala*.⁴⁷ Postojećim koncertnim prostorima godine 1847. pridružuje se i Preporodna dvorana Palače Narodnog doma Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti⁴⁸ (Opatička ulica, br. 18). Premda stariji izvori nisu ujednačeni po pitanju prostornih kapaciteta Dvorane pa spominju kapacitet od 800 do 1000 osoba koliko ih je sudjelovalo na plesovima, današnji je kapacitet Preporodne dvorane 220 mjesta u dvorani i na galeriji.⁴⁹ U tom su se prostoru održavali i tzv. historijski koncerti »koje je 1864. priredio Leopold Alexander Zellner i Zagrepčane upoznao s djelima skladatelja iz razdoblja od 15. stoljeća do 19. stoljeća«. ⁵⁰

Naposlijetku, javnom dobrotvornom akcijom kojoj su se odazvali mnogi Zagrepčani, a i sam Franjo Josip I, izgradio se Hrvatski glazbeni zavod (Gundulićeva ulica, br. 6), prva namjenski građena koncertna dvorana u Zagrebu. Otvorena je 1876. svečanim koncertom, a kasnija nadogradnja i obnova stubišta proslavila se prigodnim koncertom godine 1895. Velika dvorana Hrvatskoga glazbenog zavoda ima 386 sjedala, a 1895. nadograđena je i Mala dvorana sa 160 sjedala.⁵¹ Osim za koncerte, Velika dvorana služila je i za razne kulturne i društvene priredbe. Usprkos dobroj akustici, bila je ograničena veličinom pozornice, pa se tako gostovanje berlinskog Tonkünstler orkestra pod dirigentskim vodstvom slavnog Richarda Straussa održalo 1903. godine u zgradi *Sokola* (Trg Republike Hrvatske, br. 6) s vrlo dobrom akustikom, a u dvorani s galerijom moglo je plesati i do 3000 ljudi. *Sokol* je otvoren 1883, a samo godinu dana poslije dovršena je i susjedna zgrada hrvatskog pjevačkog društva *Kolo* s velikom i malom dvoranom, svečano otvorena 1885. godine, gdje su se također priređivali koncerti, osobito popularni 'jour-fixi' i razne priredbe.

Pet godina poslije, 1890, dovršena je i najveća dvorana – natkrivena vojna ja haonica koja je tijekom *Jubilarne izložbe* Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva bila pretvorena u koncertni prostor. Čini se da je to ujedno bila i najveća dvorana u Zagrebu koja je navodno mogla primiti više od 8000 posjetitelja, no izgled-

⁴⁶ *Ibid.*, 77.

⁴⁷ *Ibid.*, 78.

⁴⁸ U 19. stoljeću ta se zgrada jednostavno nazivala Dvoranom, uz korištenje njemačke inačice *Saale*, a nakon što je ondje 1848. Josip Jelačić predložen za hrvatskog bana, zdanje se proziva Narodnim domom. *Ibid.*, 78.

⁴⁹ *Ibid.*, 79.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Usto je 1993. godine adaptacijom načinjena podrumaska dvorana za pokuse koja može primiti 88 osoba.

nije je da je imala 3500 sjedala, koliko je bilo publike na koncertu Berlinske filharmonije, vjerojatno najposjećenijem koncertu ozbiljne glazbe dotad u Zagrebu.⁵²

Nešto manjeg kapaciteta bila je izložbena i koncertna dvorana Zagrebačkog zbora (preteča Zagrebačkog velesajma) koja je nakon Prvog svjetskog rata uređena »u planiranim blokovima između (današnjih) Martičeve, Klaoničke (Bauerove), Tomašičeve, Lopašičeve i Zvonimirove ulice«⁵³ i u kojoj su se, usprkos lošoj akustici, održavali koncerti Zagrebačke filharmonije,⁵⁴ a nastupio je i jedan od najglasovitijih svjetskih pjevača, bas Fjodor Šaljapin. Nakon preseljenja Zagrebačkog zbora u Dvoranu na Savsku cestu, br. 25⁵⁵ 1936. godine⁵⁶ koja je mogla primiti do 3000 posjetitelja, ondje je pred prepunom dvoranom 1939. godine gostovao i slavni violinist Bronislav Huberman. Nakon početka Drugog svjetskog rata, zgrada Zagrebačkog zbora rijetko se koristila kao koncertni prostor uz iznimku triju izvedbi Verdijeva *Requiem* 1951. u sklopu proslave 50. godišnjice skladateljeve smrti.

Iako je 14. listopada 1895. godine svečano otvoreno i Hrvatsko narodno kazalište, njegovim repertoarom dominiraju operna i operetna djela, pa se glavnina koncertnog života krajem 19. i početkom 20. stoljeća i dalje održavala u Hrvatskom glazbenom zavodu, premda se broj stanovnika od 1880. do 1921. gotovo utrostručio s 30 830 na 108 674.⁵⁷ Postojala je potreba za prostranijim koncertnim prostorom pa 1920. započinje gradnja *Music-Halla* (Teslina ulica, br. 7). Dvorana je trebala biti namijenjena simfonijskim koncertima i plesu,⁵⁸ s time da su glavninu zarade trebale donositi zabavne priredbe.⁵⁹ Nova dvorana s više od 1100 sjedala⁶⁰ svečano je otvorena 6. prosinca 1921, a tadašnji novinski napisi hvalili su akustiku i u slučaju vokalnog recitala, ali i orkestralnog programa te su isticali prvi koncert kao glazbeni događaj koji će »sigurno učiniti veliki utjecaj na daljnji razvoj našega glazbenog života«. ⁶¹ Program *Music-Halla* doista je bio raznolik i Zagrepčani su

⁵² *Ibid.*, 87. Velike razlike u podacima o kapacitetima dvorana mogle su ovisiti o tipu priredbe i/ili brojnosti izvođača; plesne priredbe na kojima se nije sjedilo mogle su u istom prostoru primiti znatno više publike nego koncertne priredbe, dok je za ansamble s većim brojem glazbenika poput Berlinske filharmonije trebalo osloboditi dio prostora koji se inače koristio za publiku.

⁵³ Marina BAGARIĆ: Arhitektura Zagrebačkog zbora od 1910. do 1935., *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, (2010) 34, 165.

⁵⁴ N. BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*; poglavlje Koncertne dvorane i višenamjenski prostori u kojima su se održavali koncerti, 87.

⁵⁵ Na navedenoj se adresi od 1957. nalazi Studentski centar. M. BAGARIĆ: Arhitektura Zagrebačkog zbora od 1910. do 1935., 166.

⁵⁶ *Ibid.*, 165.

⁵⁷ ***, Stanovništvo, *Statistički ljetopis Grada Zagreba*, 66 (2017) 63.

⁵⁸ N. BEZIĆ, *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*; poglavlje Koncertne dvorane i višenamjenski prostori u kojima su se održavali koncerti, 88.

⁵⁹ N. BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*; poglavlje Zaključak o prostorima muziciranja, 144.

⁶⁰ N. BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*; poglavlje Koncertne dvorane i višenamjenski prostori u kojima su se održavali koncerti, 88.

⁶¹ *Ibid.*

ondje mogli uživati u koncertima Zagrebačke filharmonije, ali i u varijetetu tijekom kojega je publika sjedila za stolovima. Premda se *Music-hall* prema uporabnoj dozvoli⁶² nije smio koristiti za kinematografske predstave, 1930-ih godina pretvoren je u kino *Luxor*, a nakon adaptacije tijekom 1948. i 1949. u koncertnu dvoranu *Istra*. Adaptacijom je *Istra* dobila 796 mjesta u gledalištu, ali i prostraniju pozornicu koja je bila pogodna za veće ansamble. Nažalost, hvaljena akustika *Music-halla* očito se izgubila adaptacijom prostora. »S vremenom se sve više kritizirala i cijela dvorana kao dotrajala u opremi i namještaju, i s neprikladnom akustikom.«⁶³ Veliki hrvatski dirigent Milan Horvat smatrao je da je »premala i posve neprikladna akustički za velike simfonijske koncerte, a o oratorijskima i da ne govorimo«.⁶⁴ Od svečanog otvorenja 29. studenoga 1949. u *Istri* su se održavali koncerti Zagrebačke filharmonije, Simfonijskog orkestra i Zbora Radio-televizije Zagreb, a Dvorana je služila i kao koncertni studio Radio Zagreba. U *Istri* se održalo i prvih šest izdanja Muzičkog biennalea Zagreb. Iako je *Istra* zamišljena kao kratkotrajno i provizorno rješenje,⁶⁵ usprkos neadekvatnosti, koristila se sljedećih dvadesetak godina. »Sjetimo se samo onih nemilih godina kada su pojedini gostujući ansambli bili prisiljeni otkazivati sudjelovanje na Bijenalu iz vrlo praktičnih razloga: jer nisu mogli stati u *Istru*, a ona nas je svojim škriptanjem nerijetko navodila u bijes«.⁶⁶ Osim što nije bilo moguće izvesti vokalno-instrumentalna djela s većim brojem izvođača, Dvorana je bila toliko dotrajala da je tijekom jednog pokusa sa stropa djelomično otpao i željezni okvir koji nije nikoga ozlijedio,⁶⁷ no daljnja aktivnost Zagrebačke filharmonije postala je upitna, pa je tadašnji ravnatelj Josip Depolo uputio zahtjev Skupštini grada Zagreba da im se odobri održavanje koncerata u Hrvatskom narodnom kazalištu.⁶⁸ Uz očite nedostatke *Istre*⁶⁹ te ograničene dimenzije pozornice Hrvatskoga glazbenog zavoda, koncerti s većim brojem izvođača povremeno su se odvijali i na otvorenim prostorima Gornjega grada.

Uz Zagrebačku filharmoniju, Simfonijski orkestar Radio-televizije Zagreb (danas Simfonijski orkestar Hrvatske radiotelevizije) i brojne komorne ansamble koji djeluju u glavnom gradu Hrvatske, u Zagrebu se od 1953. održava najstariji festival zabavne glazbe u bivšoj Jugoslaviji – Zagrebački festival zabavne glazbe

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Ibid.*, 90.

⁶⁴ Milan HORVAT: Osloniti se na vlastite snage, u: M. Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 32.

⁶⁵ »Kad je prije dvadesetak godina preuređena od nekadašnjeg music-halla i kina *Luxor*, rečeno je da je provizorij. Provizorij koji nam i danas, stjecajem okolnosti, mnogo znači.« M. VD: I »Istra« traži popravak, *Večernji list*, 9 (1967) 2354, 11.

⁶⁶ Jagoda MARTINČEVIĆ: Šanse novog prostora, *Vjesnik*, 36 (1975) 9949, 11.

⁶⁷ Jagoda MARTINČEVIĆ: Ruši im se strop nad glavom, *Vjesnik*, 32 (1971) 8932, 13.

⁶⁸ Jagoda MARTINČEVIĆ: Zagrebačka filharmonija – na ulici?, *Vjesnik*, 33 (1972) 8971, 11.

⁶⁹ *Istra* je »dodijeljena [...] 1977. godine Zagrebačkom kazalištu mladih i poslije dugogodišnjeg i temeljitog preuređivanja otvorena kao kazališni prostor 1987. godine«. N. BEZIC: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*; poglavlje Koncertne dvorane i višenamjenski prostori u kojima su se održavali koncerti, 89.

(danas Zagrebački festival),⁷⁰ 1961. pridružuje mu se Muzički biennale Zagreb kao jedan od tada najuglednijih festivala suvremene glazbe,⁷¹ a desetljeće kasnije, 1972, Zagreb postaje i mjesto održavanja Svjetskog festivala animiranog filma (danas Animafest), drugog najstarijeg filmskog festivala koji je u potpunosti posvećen animaciji.⁷² Ukratko, Zagreb je hitno trebao koncertnu dvoranu prikladne akustike i pozornice većih dimenzija, a istovremeno i multifunkcionalni prostor pogodan za raznovrsne priredbe.

Još nepovoljnija situacija bila je u glavnim gradovima susjednih republika bivše Jugoslavije, Ljubljani i Beogradu. Zadužbina Ilije Milosavljevića Kolarca u Beogradu otvorena je svečanim koncertom Beogradske filharmonije 4. veljače 1932. Na službenim stranicama i danas popularnog *Kolarca* navodi se da se »Velika dvorana i danas smatra najakustičnijom salom za potrebe muzičkih izvođenja u Beogradu⁷³ i da ima 883 sjedala,⁷⁴ što je gotovo 500 mjesta više od Dvorane Hrvatskog glazbenog zavoda. Iako u urbanom području Beograda danas živi oko 1 250 000 stanovnika,⁷⁵ *Kolarac* je i dalje jedina akustički zadovoljavajuća Dvorana za izvedbu koncerata ozbiljne glazbe, no zbog nedostatka prostora na pozornici, svi veći ansambli sviraju u Sava centru. Njegova je Dvorana s 3672 sjedala svečano otvorena 1979. godine,⁷⁶ no ne primarno za koncertnu nego za kongresnu djelatnost.⁷⁷ Za razliku od Beograda koji do danas nema dovoljnu veliku i akustički prikladnu dvoranu, Ljubljana je rješenje dobila *Cankarjevim domom* koji je kao kulturni i kongresni centar otvoren 1982. godine.⁷⁸ U smislu multifunkcionalnosti Cankarjev dom u mnogočemu je sličan *Lisinskom*; uz organizaciju koncerata bavi se i drugim djelatnostima, a danas je i dom Slovenske filharmonije (osnovane 1908. godine),⁷⁹ baš kao što je to *Lisinski* Zagrebačkoj filharmoniji.

⁷⁰ Zagrebački festival (od 1984. do 2013. godine održava se pod nazivom Zagrebfest) najstariji je festival zabavne glazbe u ovom dijelu Europe. Zagrebački festival – od početaka do danas, <<https://www.zagrebacki-festival.hr/info-1.html>> (24. 11. 2020).

⁷¹ Povijest MBZ-a, Muzički biennale Zagreb, <<https://old.mbz.hr/index.php?opt=news&act=mlist&id=2372&lang=hr>> (30. 11. 2020).

⁷² Animafest Zagreb, <http://www.animafest.hr/hr/2020/festival/about_us> (10. 10. 2020).

⁷³ Zadužbina Ilije M. Kolarca, <<http://www.kolarac.rs/o-nama/?lang=hr>> (26. 11. 2020).

⁷⁴ Zadužbina Ilije M. Kolarca, <<http://www.kolarac.rs/wp-content/uploads/2017/07/Kolarac-brosura-knjizni-blok-priprema.pdf>> (26. 11. 2020).

⁷⁵ Beograd, Wikipedia, <<https://hr.wikipedia.org/wiki/Beograd>> (26. 11. 2020).

⁷⁶ Sava Centar, Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Sava_Centar> (26. 11. 2020).

⁷⁷ Sava Centar, <<http://www.savacentar.net/index.php/en/sc/o-nama>> (26. 11. 2020).

⁷⁸ Cankar Centre, Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Cankar_Centre> (26. 11. 2020).

⁷⁹ Darja KOTER: Slovenian Music and National Identity within the Austro-Hungarian Monarchy at the Beginning of the 20th Century, <<https://lewebpedagogique.com/musicatub/files/2014/01/Slovenia.pdf>> (7. 11. 2020).

Idejni začetci

Potaknut neadekvatnim akustičkim i tehničkim uvjetima u Koncertnoj dvorani *Istra* u kojoj je Zagrebačka filharmonija održavala svoje pokuse i koncerte, Milan Horvat, njezin šef-dirigent od 1956. do 1970,⁸⁰ navodno je sredinom 1950-ih⁸¹ prvi izložio ideju o izgradnji Doma Zagrebačke filharmonije Većeslavu Holjevcu, tadašnjem zagrebačkom gradonačelniku (1952-1963).⁸² Prikladan je prostor u isto vrijeme zatražila i Matica iseljenika Hrvatske (danas Hrvatska matica iseljenika) koja dopisom od 1. travnja 1957.⁸³ Savjetu za prosvjetu grada Zagreba izražava namjeru da izgradi iseljenički dom u Zagrebu i poziva se na sugestiju gradonačelnika Većeslava Holjevca da se Dom Matice iseljenika Hrvatske s modernom koncertnom dvoranom izgradi preko puta Gradske vijećnice (danas Poglavarstvo Grada Zagreba, Trg Stjepana Radića, br. 1), »s time da bi grad Zagreb sudjelovao u izgradnji dvorane«. ⁸⁴ Narednih šest mjeseci raspravlja se o mogućem prostornom kapacitetu Dvorane, veličini pozornice i gledališta sa svečanim ložama (od kojih se naposljetku odustaje), popratnim prostorijama i dvorani za pokuse, zaključuje se da je potrebno zatražiti odobrenje investicije i lokacije, dogovaraju se članovi ocjenjivačkog suda, utvrđuje se nagradni fond za pobjednike natječaja te odlučuje da bi se Dom Matice iseljenika Hrvatske i koncertna dvorana gradile usporedno i da bi se trebali angažirati domaći arhitekti.⁸⁵

Lokacija buduće Dvorane

Analiza glazbene topografije Zagreba Nade Bezić⁸⁶ pokazuje kako širenje grada utječe i na odabir lokacija budućih koncertnih i kazališnih prostora, od »spuštanja« s Gornjeg u Donji grad krajem 19. stoljeća, presudnog odabira lokacije budućega

⁸⁰ Marijana PINTAR: Horvat, Milan, *Hrvatski biografski leksikon online*, 2002, <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7865>> (5. 11. 2020).

⁸¹ L. LISIČIĆ: [Priznajem da za Zagreb dosad nisam znao...], u: L. Lisičić (ur.): *20 godina Koncertne dvorane 'Vatroslav Lisinski'*, 9-10.

⁸² Mladen ŠVAB: Holjevac, Većeslav, *Hrvatski biografski leksikon online*, 2002, <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=67>> (5. 11. 2020).

⁸³ Dopis Matice iseljenika Hrvatske Savjetu za prosvjetu (i kulturu Narodnog odbora) grada Zagreba od 1. travnja 1957. / potpisnici: Zlatan Sremec i Božo Prpić (tajnik i predsjednik Matice iseljenika Hrvatske). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ U arhivi Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog (registrator *KDVL 1957. – 1969.*) nalazi se nekoliko rukopisnih bilješki koje svjedoče da se od 30. svibnja do 5. studenoga 1957. godine održalo nekoliko sastanaka vezanih uz izgradnju Doma matice iseljenika Hrvatske i nove koncertne dvorane. Imena prisutnih osoba bilježe se povremeno i nepotpuno; ukupno se spominje pet osoba: Zlatan Sremec (predsjednik Matice iseljenika Hrvatske), Stojanka Aralica (predsjednica Savjeta za kulturu grada Zagreba), ing. Milan Marasović, Ivo Vuljević i Milan Horvat.

⁸⁶ N. BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*; poglavlje Zaključak o prostorima muziciranja – Prostorni pregled, 138.

Hrvatskoga glazbenog zavoda u »tada još neizgrađenoj ulici tik uz podnožje Gornje-
ga grada«⁸⁷ (danas Gundulićeva ulica, br. 6), podizanja doma *Kolo* na rubu grada
1884. (danas Trg Republike Hrvatske, br. 5) do odluke da se Hrvatsko narodno ka-
zalište izgradi na mjestu Gradskog sajmišta koje se u to vrijeme smatralo periferijom
(danas Trg Republike Hrvatske, br. 15). No, tek će preseljenjem Zagrebačkog zbora
u Dvoranu (danas Studentski centar) na Savsku cestu 1936. godine (danas Savska,
br. 25) koncertna publika prvi put morati proći ispod željezničke pruge, »makar se
radilo o samo stotinjak metara udaljenosti od pruge«.⁸⁸ A upravo će s te (južne) stra-
ne pruge kasnije niknuti Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog.

Iako prva službena najava izgradnje koncertne dvorane ne navodi njezinu
točnu lokaciju,⁸⁹ iduće se godine u časopisu *Čovjek i prostor* raspravlja o urbanistič-
kom rješenju Ulice proleterskih brigada (danas Ulica grada Vukovara),⁹⁰ kojim će
se, između ostalog, formirati i današnji Trg Stjepana Radića, a na njegovu se kuć-
nom broju 4 danas nalazi *Lisinski*. »U program raspisa natječaja za urbanističko
rješenje poteza Zrinjevac – Sava i za novu gradsku vijećnicu unio je Narodni odbor
Grada svoje želje. [...]«⁹¹ »S istočne strane budućeg trga dobiva lijep položaj u no-
vim prostorima južnog dijela grada koncertna dvorana s domom Matice
iseljenika.«⁹² »Govorkalo se da je to izvan ruke: tada, naime, još nije bilo pothodni-
ka i u *Lisinski* se dolazilo pješačkim mostom preko perona Glavnog kolodvora.«⁹³
Istovremeno, *Lisinski* se smjestio u ulici Proleterskih brigada⁹⁴ među građevinama
moći, kulture i planske ekonomije,⁹⁵ zajedno s Poglavarstvom Grada Zagreba (ne-
kadašnji Narodni odbor grada Zagreba),⁹⁶ Pučkim otvorenim učilištem (nekadaš-
nje Radničko sveučilište *Moša Pijade*), Palačom pravde i zgradom FINA-e (neka-

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ ***: Društveni plan razvitka privrednih i komunalnih djelatnosti grada Zagreba od 1957. do
1961. godine, *Službeni glasnik grada Zagreba*, 12 (1958) 6, 56 i 65.

⁹⁰ Ivan ZEMLJAK – Neven ŠEGVIĆ – Božidar RAŠICA – Stanko FABRIS – Peroslav ILIJIĆ – Kazi-
mir OSTROGOVIĆ – Radovan NIKŠIĆ – Milan GRAKALIĆ: Ulica proleterskih brigada, *Čovjek i prostor*,
5 (1958) 80/81, 2-5.

⁹¹ Zdenko KOLACIO: Regulacija, *Čovjek i prostor*, 5 (1958) 80/81, 1.

⁹² *Ibid.*, 2.

⁹³ Nenad TURKALJ: Tako je počelo, u: M. Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 21.

⁹⁴ Prva adresa Dvorane bila je Proleterskih brigada bb, no kada se spomenuta ulica 1991. pre-
imenovala u Ulicu grada Vukovara, službena adresa *Lisinskog* postaje Trnjanska cesta bb. Godine 1993.
javni prostor između Gradskog poglavarstva i Dvorane *Lisinski* nazvan je Trgom Stjepana Radića (pre-
thodno se zvao Trg revolucionara). ***: Zaključak o imenovanju, preimenovanju i ukidanju ulica, trgo-
va i drugih javnih površina, klasa: 021-05/92-08-40, urbroj: 251-11-04/92-4 od 29. lipnja 1992. / potpis-
nici: Boris Buzančić (predsjednik Skupštine Grada Zagreba), Darko Tironi (predsjednik Vijeća
udruženog rada), Žarko Danilović (predsjednik Vijeća općina) i Andrija Kovačević (zamjenik predsjed-
nika Društveno-političkog vijeća), *Službeni glasnik Grada Zagreba*, 37 (1992) 11, 286.

⁹⁵ Jasna GALJER – Sanja LONČAR: Socially Engaged Architecture of the 1950s and Its Transfor-
mations. The Example of Zagreb's Workers' University, *Etnološka tribina: godišnjak Hrvatskog etnološkog
društva*, 49 (2019) 42, 203.

⁹⁶ »Fond mjeseca«: HR-DAZG-948 Skupština grada Zagreba, Državni arhiv u Zagrebu, <<https://daz.hr/hr-dazg-948-skupstina-grada-zagreba/>> (5. 9. 2020).

dašnja Služba društvenog knjigovodstva, odnosno Zavod za platni promet). Naime, socijalizam je kao sastavni dio stvaranja »novog društva« predviđao izgradnju prostora za društvene, ekonomske, ideološke, političke, kulturne i umjetničko-edukativne svrhe, među kojima su posebnu kategoriju činili multifunkcionalni objekti kulturno-društvene namjene, poput Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog. Takve građevine postajale su »prepoznatljiva mjesta doprinosa društvenoj i kulturnoj dimenziji svakodnevice.«⁹⁷ Usprkos problematiziranju nekadašnjih nastojanja da se prostor oko *Lisinskog* realizira kao »koncept produženog Zrinjevca«,⁹⁸ odnosno nastavak Lenucijeve potkove, Zagreb se do danas nije uspio riješiti »negativne baštine.«⁹⁹ »Postojala je bojazan uprave Dvorane da publika neće prihvatiti lokaciju južno od željezničke pruge, no to se pokazalo netočnim i pesimističnim;«¹⁰⁰ bez obzira na pojedince,¹⁰¹ »strah je bio potpuno neopravdan«,¹⁰² a *Lisinski* je ubrzo postao nezaobilazna glazbena adresa.

Natječaj

Matica iseljenika Hrvatske i Narodni odbor grada Zagreba raspisuju preko Društva arhitekata Hrvatske (danas Udruženje hrvatskih arhitekata)¹⁰³ »opći jugoslavenski anonimni Natječaj za izradu idejnih skica Doma Matice iseljenika Hrvatske, s koncertnom dvoranom, u Zagrebu«¹⁰⁴ i objavljuju ga 8. studenog u slovenskom glasilu *Slovenski poročevalac*¹⁰⁵ i 9. studenoga u *Vjesniku*,¹⁰⁶ a možda i u drugim glasilima.¹⁰⁷

⁹⁷ *Ibid.*, 195.

⁹⁸ Ivo MAROVIĆ: *Zagreb njim samim*, Zagreb: Durieux, 1999, 118.

⁹⁹ Snješka KNEŽEVIĆ: *Zagreb u središtu*, Zagreb: Barbat, 2003, 181.

¹⁰⁰ Tatiana ZDVOŘÁK-ERLIH: Kako riješiti akustiku dvorane?, u: M. Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 18.

¹⁰¹ »1975. godina u znaku je zaklinjanja najvjernije publike Hrvatskog glazbenog zavoda da nikada neće nogom stupiti u tu zgradu 'zagrebačkog predgrada' odnosno, u zdanje 'prek' štreke', kako su Zagrepčani znali govoriti.« Zvonko FESTINI: Anegdota kao stalni suputnik, u: Jagoda Martinčević (ur.): *Koncertna direkcija Zagreb / 50 godina*, Zagreb: Koncertna direkcija Zagreb, 2002, 60.

¹⁰² Dubravko MAJNARIĆ: Kulturni događaj stoljeća, u: M. Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 24.

¹⁰³ ***: Klub inženirah i arhitektah, *Zagrebački leksikon*, sv. 1, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2006, 519.

¹⁰⁴ Ugovor Matice iseljenika Hrvatske, Narodnog odbora grada Zagreba i Društva arhitekata Hrvatske o organizaciji *Natječaja za izradu idejnih skica Doma Matice iseljenika Hrvatske, s koncertnom dvoranom*, u *Zagrebu* od 8. studenoga 1957. / potpisnici: Zlatan Sremec (predsjednik Matice iseljenika Hrvatske), Milan Rausavljević (načelnik Sekretarijata za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba) i Vjenceslav Richter (predsjednik Društva arhitekata Hrvatske). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

¹⁰⁵ ***: Oglas Natječaja za izdelavo idejnih skic Doma Matice izseljenicev Hrvatske s koncertno dvorano v Zagrebu, *Slovenski poročevalac*, 18 (1957) 263, 7.

¹⁰⁶ ***: Oglas Natječaja za izradu idejnih skica Doma Matice iseljenika Hrvatske s koncertnom dvoranom u Zagrebu, *Vjesnik*, 18 (1957) 3999, 6.

¹⁰⁷ Prema rukopisnoj zabilježbi u internoj dokumentaciji arhive Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog (registrator *KDVL 1957. – 1959.*), natječaj se planirao objaviti i u *Borbi* te u stručnom časopisu

Rok za predaju radova bio je 31. siječnja 1958, a u ocjenjivačkom sudu pod predsjedanjem Zlatana Sremeca bili su: političar Vicko Krstulović,¹⁰⁸ Božo Prpić, Ivo Vučević (poslije prvi ravnatelj *Lisinskog*), Milan Horvat, Ivo Jerman¹⁰⁹ te inženjeri arhitekture: Miro Marasović, Vladimir Fulla, Ivo Geršić, Viktor Hećimović, Zdenko Kolacio i Marijan Šorli. Od ukupno trideset šest prispjelih radova¹¹⁰ prvu nagradu osvojilo je idejno rješenje grupe projektanata: Marijana Haberlea, Minke Jurković i Tatiane Zdvořák-Erlih, dok je konstrukciju Dvorane izradio Eugen Erlih¹¹¹ (slika 1). »Izložba natječajnih radova održana je u Društvu arhitekata Hrvatske od 8. do 14. ožujka 1958.«,¹¹² a jedanaest dana kasnije, 25. ožujka, *Službeni glasnik grada*

Slika 1: Dom Matice iseljenika Hrvatske i Koncertna dvorana Vatroslav Lisinski, 1960 – 1973; Prvonagrađeni projekt arhitekta Marijana Haberlea s Minkom Jurković, Tatianom Zdvořák i Eugenom Ehrlichom (projektant konstrukcije).¹¹³

Čovjek i prostor, no spomenuta objava nije pronađena u izdanjima *Borbe* od 1. do 30. studenog 1957. (godišće 22, brojevi 301-329) ni u časopisu *Čovjek i prostor* od 15. listopada do 15. prosinca 1957. godine (godišće 4, brojevi 67-69).

¹⁰⁸ Vicko Krstulović obnašao je brojne visoke funkcije u bivšoj Jugoslaviji. Među ostalim, bio je ministar unutarnjih poslova u Narodnoj vladi Hrvatske (1945-1946), ministar rada i pomorstva u Vladi Federativne Narodne Republike Jugoslavije (1946-1951), predsjednik Oblasnog Narodnog odbora i politički sekretar Oblasnog komiteta Komunističke partije Hrvatske za Dalmaciju (1952-1953), ali i predsjednik Matice iseljenika Hrvatske (1958-1964). Josip MIHALJEVIĆ: Krstulović, Vicko, *Hrvatski biografski leksikon online*, 2013, <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11443>> (5. 11. 2020).

¹⁰⁹ Uspješni je šahist Ivo Jerman 1958. bio glavni direktor Direkcije za kemijsku industriju Hrvatske. Kasnije je bio savjetnik u Izvršnom vijeću Sabora Socijalističke Republike Hrvatske, direktor Instituta za istraživanje i razvoj Industrije nafte (INA) te direktor i savjetnik kutinske Petrokemije. Eduard HEMAR: *Slovinci u hrvatskom sportu / Slovenci v hrovaškem športu (Ivo Jerman)*, Zagreb: Slovenski dom – Vijeće slovenske nacionalne manjine / Svet slovenske nacionalne manjšine Mesta Zagreba, 2014, 96-101.

¹¹⁰ D. KISIĆ: Od kronologije prema događaju, 104.

¹¹¹ ***: Erlih, Eugen (Erlich, Ehrlich), *Židovski biografski leksikon online*, <<https://zbl.lzmk.hr/?p=3263>> (5. 9. 2020).

¹¹² D. KISIĆ: Od kronologije prema događaju, 104.

¹¹³ Skica objavljena u: D. KISIĆ: Od kronologije prema događaju, u: E. Krpan (ur.): *Podsjetnik za budućnost: 40 = XL: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2013, 104 i 100-111. (izvornik pohranjen u Muzeju hrvatske arhitekture).

Zagreba objavljuje *Društveni plan razvitka privrednih i komunalnih djelatnosti grada Zagreba od 1957. do 1961. godine* kojim je bila predviđena velika koncertna dvorana do 1500 sjedala,¹¹⁴ odnosno oko 1500 sjedala.¹¹⁵

Izgradnja *Lisinskog* bila je dijelom ambicioznog urbanističkog razvoja Zagreba jer se istovremeno gradio stadion *Maksimir* (u izgradnji kojeg je sudjelovao i arhitekt Marijan Haberle),¹¹⁶ Sportska dvorana (danas Dom sportova), Most mladosti, prve etape rekonstrukcije nekadašnje Gradske vijećnice (danas Stara gradska vijećnica, Ulica sv. Ćirila i Metoda, br. 5), Držićeve ulice i pothodnika ispod Glavnog željezničkog kolodvora. Prema navodu Haberlea, »Projekt je rađen na temelju složenog programa za 3 zgrade: dom Matice iseljenika Hrvatske, zgradu muzičkih udruženja i zgradu koncertnih dvorana.¹¹⁷ Sve je trebalo biti i odvojeno i povezano, a zahtjev je bio da se projektira za izgradnju u dvije etape. Prva etapa je obuhvaćala dom Matice iseljenika Hrvatske i zgradu muzičkih udruženja, a druga etapa je bila sama zgrada koncertnih dvorana. Glavna zamisao kod projektiranja ove druge etape, skoncentrirana u nekoliko riječi, je: stvoriti akustičke dvorane, između njih smjestiti prostorije muzičara, a foyer razviti naokolo oko velike dvorane, tako da se pruži pogled naokolo na novi i stari Zagreb i stvori ugodan ambijent za posjetioca«.¹¹⁸

Arhitekt Aleksander Laslo, pak, odabrano arhitektonsko rješenje opisuje na sljedeći način: to je »reprezentativna gradnja kulturne namjene preglednoga funkcionalističkog prostornog koncepta i naglašenoga autorskog rukopisa. Ostvarenje je nagrađeno Nagradom grada Zagreba i nagradom Zagrebačkog salona 1974. godine. Građevni sklop trokatnog korpusa sa školjkom koncertne dvorane, u visini drugoga kata povezanog na dvokatnicu društvenog doma, i poslovnih prostora Matice iseljenika. Dom matice iseljenika razvedenog tlocrta, organiziran dijelom kao uredski dvotrakt, dijelom kao atrijski prostor s uredima u obodnom nizu. Korpus koncertne dvorane kompaktan, sa školjkom velike dvorane u središtu i malom dvoranom u razizemlju uokvirenom ulaznim vestibulom i dvoranskim foajeima, te s prostorima glazbenika i tehničkim prostorima u začelju. Nosiva struktura u armiranobetonskom skeletu s rebričastim međukatnim konstrukcijama, školjka dvorane skeletnog oboda, natkriljena kupolom od čeličnih rešetki, podna kon-

¹¹⁴ ***: Društveni plan razvitka privrednih i komunalnih djelatnosti grada Zagreba od 1957. do 1961. godine, *Službeni glasnik grada Zagreba*, 12 (1958) 6, 56.

¹¹⁵ *Ibid.*, 65.

¹¹⁶ »Haberle je uz suradnju Minke Jurković i Tatiane Zdvořák-Erlih dobio prvu nagradu na natječaju za Palaču Matice iseljenika Hrvatske s koncertnom dvoranom 1958. te tako dobio i izvedbu cijelog kompleksa.« T. PREMERL: Dobra kuća, 115.

¹¹⁷ Dubravka Kisić navodi više detalja, odnosno da je projekt prvonagrađenog tima predviđao zgradu Matice iseljenika s društvenim prostorijama i kinodvoranom za 600 posjetitelja te da je bilo predviđeno da u veliku koncertnu dvoranu stane 1400 posjetitelja, a da manja dvorana za komorne koncerte ima 300 sjedala. D. KISIĆ: Od kronologije prema događaju, 104.

¹¹⁸ M. HABERLE: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski« u Zagrebu, 8.

strukcija od rebara T-profila. Trokatni korpus dvorane s napustom preko uvučenog razizemlja s obodnim trijemom, u punoj visini sa zavješenom ostakljenom alu-fasadom, puni element pročelja u kamenoj oplati, kupola dvorane prekrivena bakrenim limom.«¹¹⁹

Na sastanku Savjeta za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba koji se održao 15. travnja 1958.¹²⁰ zaključilo se da bi Velika dvorana trebala imati 1200 sjedala u gledalištu i 200 na podiju, pozornicu amfiteatralnog oblika (uz mogućnost proširenja i suženja) za orkestar do 100 glazbenika i zborove do 200 pjevača, prostor za orgulje, spremište instrumenata i notnih stalaka, dvije arhive notnih materijala te niz tehničkih prostorija: od prostora za snimanje ploča i kontrolu zvuka i rasvjete, preko kabina za projekcije, do onih za radijske i televizijske prijenose. Pokusna je dvorana (danas Mala dvorana), osim za sekcijske pokuse puhača, gudača i drugih, trebala služiti i za komorne koncerte s podijem za oko 20 izvođača. No, službena dokumentacija nije konzistentna po pitanju broja sjedala u Velikoj dvorani, pa se u internim dokumentima koji su pohranjeni u arhivi Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog spominje 1200, 1400, 1800 i 2000 mjesta. Također, Pokusna dvorana naziva se i Malom komornom dvoranom i za nju se predviđalo 300 sjedala. Danas Velika dvorana ima 1851, a Mala 304 sjedala.¹²¹ U pogledu muzičkih udruženja predvidjele su se prostorije za Zagrebačku filharmoniju, Koncertnu poslovnicu Hrvatske (od 1965. Koncertna direkcija Zagreb),¹²² Muzičku omladinu Hrvatske¹²³ (danas Hrvatska glazbena mladež) i Savez muzičkih udruženja Hrvatske.¹²⁴

Vodstvo izgradnje Doma Matice iseljenika Hrvatske povjerava se 15. srpnja 1959.¹²⁵ Odboru u koji su imenovani Zlatan Sremec i Soka Karačić (predsjednik i

¹¹⁹ Aleksander LASLO Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski« i Dom matice hrvatskih iseljenika, 215.

¹²⁰ Zapisnik sastanka Savjeta za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba od 15. travnja 1958. / prisutni: Stojanka Aralica i Milan Rausavljević (predsjednica i načelnik Savjeta) te članovi ocjenjivačkog suda Natječaja, Milan Horvat i Ivo Vuljević. Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator KDVL 1957. – 1969.

¹²¹ Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog: Kongresna ponuda, <http://www.lisinski.hr/media/files/Brosura_Kongres_2YtcZpl_JHRbcWQ.pdf> (9. 11. 2020).

¹²² ***: Koncertna direkcija Zagreb, *Leksikon jugoslavenske muzike*, sv. 1, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1983, 445; Pavao CINDRIĆ: *Koncertno poslovanje u Zagrebu*, Zagreb: Koncertna direkcija Zagreb, 1971, 44.

¹²³ Premda je Hrvatska glazbena mladež (današnji naziv nosi od 1992) osnovana 1954. u okviru Društva prijatelja muzike kao sekcija *Mladi prijatelji muzike* i godinu dana poslije promijenila je ime u Muzička omladina Hrvatske, Zapisnik sastanka Savjeta za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba od 15. travnja 1958. navodi njezino staro ime – Društvo prijatelja muzike. Dubravka DUJMOVIĆ KUŠAN: 50 godina zagrebačkih glazbenih putovanja, u: Erika Krpan (ur.): *Hrvatska glazbena mladež glazbom, riječju i pokretom*, Zagreb: Hrvatska glazbena mladež – Cantus, 2004, 137 i 146.

¹²⁴ Ranih 1950-ih hrvatske udruge glazbenika udružile su se u Savez muzičkih udruženja Hrvatske koji je trebao biti koordinacijska krovna udruga, no ipak nije opstao, barem ne u prvotnom obliku. Erika KRAPAN: *Hrvatsko društvo glazbenih umjetnika: šest desetljeća 1945.-2005.*, Zagreb: Hrvatsko društvo glazbenih umjetnika, 2005, 16.

¹²⁵ Zaključak 21. zajedničke sjednice Gradskog vijeća i Vijeća proizvođača o sudjelovanju Grada Zagreba u izgradnji Doma matice iseljenika Hrvatske izgradnjom koncertne dvorane kao sastavnog

potpredsjednica), Joža Brnčić, Ante Pavlinić i Ivo Raić (članovi izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske), Stojanka Aralica (predsjednica Savjeta za kulturu Narodnog odbora grada Zagreba), Milan Rausavljević (načelnik Sekretarijata za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba), Ivo Jerman (predstavnik Vijeća proizvođača Narodnog odbora grada Zagreba) i Miro Marasović (direktor Arhitektonsko-projektne biroa).

Izgradnja

Izgradnja Dvorane započela je 1960, 20. kolovoza¹²⁶ ili 16. studenog,¹²⁷ (slika 2) no ubrzo ponestaje financijskih sredstava. Nemali izdatak bilo je i obeštećenje tvrtke Paromlin zbog rušenja postojećeg objekta u njegovu vlasništvu, a radi izgradnje Doma Matice iseljenika. Naposljetku, 10. svibnja 1962. godine Direkcija za izgradnju javnih objekata¹²⁸ grada Zagreba s Maticom iseljenika Hrvatske i Gradom Zagrebom dogovara preuzimanje investicijskih poslova i nabavu opreme.¹²⁹ U vrijeme sklapanja posljednjeg ugovora (24. siječnja 1964)¹³⁰ Dom Matice iseljenika Hrvatske već se djelomično nalazi pod krovom, a tjeđan dana ranije (18. siječnja 1964) sklopljen je i Sporazum o korištenju poslovnih prostorija pri koncertnoj dvo-

dijela tog objekta te o osnutku Odbora za izgradnju Doma matice iseljenika, održane 14. srpnja 1959. / potpisnik: Većeslav Holjevac (predsjednik Narodnog odbora grada Zagreba). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

¹²⁶ »Radovi na izgradnji spomenutih objekata započeli su 20. kolovoza 1960. polaganjem kamena temeljca.« Dopis Direkcije za izgradnju javnih objekata grada Zagreba Štefici Špiljak (načelnica Sekretarijata za prosvjetu i kulturu grada Zagreba), br. IV – 350 / 1-1964 od 6. veljače 1964. / potpisnik: Milan Perc (direktor). Prilog: *Pro memoria u predmetu nabave opreme za koncertnu dvoranu u Zagrebu* od 28. siječnja 1964. Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

¹²⁷ Podatak naveden u čl. 6 Ugovora o prijenosu investitorskih poslova u vezi izgradnje Doma matice iseljenika Hrvatske s koncertnom dvoranom između Direkcije za izgradnju javnih objekata grada Zagreba i suinvestitora – Matice iseljenika Hrvatske i Grada Zagreba od 10. svibnja 1962. / potpisnici: Josip Kovačić (direktor Direkcije), Vicko Krstulović (predsjednik glavnog Odbora Matice iseljenika Hrvatske) i Većeslav Holjevac (predsjednik Narodnog odbora grada Zagreba). Prijepis ugovora pohranjen u arhivi Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

¹²⁸ Direkcija za izgradnju javnih objekata (grada Zagreba) prvo mijenja ime u Direkciju za izgradnju Zagreba, a kasnije u *Inženjering-Zagreb* (M. HABERLE: *Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«* u Zagrebu, 9).

¹²⁹ Ugovor o prijenosu investitorskih poslova u vezi izgradnje Doma matice iseljenika Hrvatske s koncertnom dvoranom između Direkcije za izgradnju javnih objekata grada Zagreba i suinvestitora – Matice iseljenika Hrvatske i Grada Zagreba od 10. svibnja 1962. / potpisnici: Josip Kovačić (direktor Direkcije), Vicko Krstulović (predsjednik glavnog Odbora Matice iseljenika Hrvatske) i Većeslav Holjevac (predsjednik Narodnog odbora grada Zagreba). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

¹³⁰ Ugovor o obavljanju investitorskih poslova u vezi s nabavom opreme za koncertnu dvoranu u Zagrebu između Direkcije za izgradnju javnih objekata grada Zagreba i Grada Zagreba od 24. siječnja 1964. / potpisnici: Milan Perc (direktor Direkcije), Pero Pirker (predsjednik Gradske skupštine) i Štefica Špiljak (načelnica Sekretarijata za prosvjetu i kulturu Skupštine grada Zagreba). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

rani između Zagrebačke filharmonije, Muzičke omladine Hrvatske, Koncertne poslovнице Hrvatske i Muzičkog biennalea Zagreb.¹³¹

Slika 2: Početak izgradnje Doma matice iseljenika Hrvatske (danas Hrvatske matice iseljenika) s koncertnom dvoranom (danas Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog).¹³²

U isto vrijeme, od koncertne dvorane izvedeni su samo temelji. Budući da je »Zagrebačka filharmonija¹³³ bila uvijek isticana na prvom mjestu kao budući kori-

¹³¹ Sporazum o korištenju poslovnih prostorija pri koncertnoj dvorani između Zagrebačke filharmonije, Muzičke omladine Hrvatske, Koncertne poslovнице Hrvatske i Muzičkog biennalea Zagreb od 18. siječnja 1964. / potpisnici: Aleksandar Lhotka (pomoćnik direktora Zagrebačke filharmonije), Branko Molan (tajnik Muzičke omladine Hrvatske) i Josip Stojanović (direktor Koncertne poslovнице Hrvatske u ime Koncertne poslovнице Hrvatske, Muzičkog biennalea Zagreb i ostalih muzičkih festivala). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

¹³² Fotografija u Arhivu Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog. Objavljeno u dva dijela u: M. BARBIERI (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 25 i 29.

¹³³ Nažalost, u monografiji Zagrebačke filharmonije *Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog* ne spominje se ni kao dvorana u kojoj ansambl održava većinu koncerata, a kamoli u drugim kontekstima. Dubravko DETONI: *Zagrebačka filharmonija / 1871. - 1996.*, Zagreb: Zagrebačka filharmonija, 1996.

snik koncertne dvorane«,¹³⁴ 7. svibnja 1963. godine Narodni odbor grada Zagreba na čelu s Većeslavom Holjevcem donosi Rješenje o određivanju Zagrebačke filharmonije kao organa upravljanja Koncertnom dvoranom,¹³⁵ a Savjet Zagrebačke filharmonije ubrzo (21. lipnja 1963)¹³⁶ imenuje Upravni odbor Koncertne dvorane u izgradnji kojemu povjerava »da prati probleme oko izgradnje Doma, da na vrijeme signalizira o eventualnim teškoćama, da koordinira rad između zainteresiranih ustanova, te da izvještava Savjet o svom radu oko gradnje«. ¹³⁷ U Upravni odbor odabrani su predstavnici kulturnih ustanova za koje se pretpostavljalo da će biti najčešći korisnici buduće Dvorane, pa su ga, uz Marijana Haberlea kao glavnog projektanta, činili: Milan Horvat (direktor Zagrebačke filharmonije), Aleksandar Lhotka (šef Muzičkog odjela tvrtke *Dubrava film*, danas *Jadran film*), Nikola Marić (tehnički direktor Direkcije za izgradnju javnih objekata grada Zagreba), Marija Makuc (predstavnic Savjeta za kulturu i prosvjetu Grada Zagreba), Josip Stojanović (direktor Koncertne direkcije Hrvatske i administrativni direktor Muzičkog biennalea Zagreb), Vera Sarić (pomoćnica direktora Zagrebačke filharmonije), Ljubica Šmigamor (predsjednica Savjeta Zagrebačke filharmonije), Vojko Trs (tehnički direktor Radio-televizije Zagreb) i Ivo Vuljević (direktor Opere HNK u Zagrebu i predsjednik Muzičke omladine Hrvatske).

Izgradnja se nije odvijala po planu (**slika 3**). Financijski se problemi povećavaju, a rastu i dugovi prema izvođaču radova, tvrtki *Tehnika*, pa ona tijekom ljeta 1964. postepeno povlači svoje radnike i opremu s gradilišta. Velika poplava u Zagrebu 25. i 26. listopada 1964. financijski je opteretila zagrebački proračun i dodat-

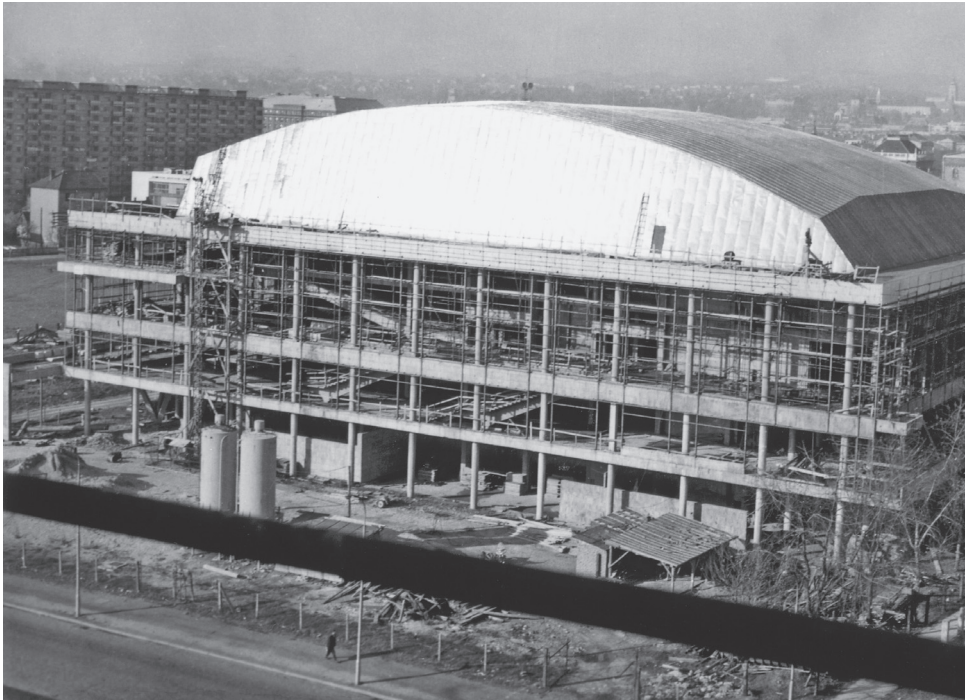
¹³⁴ Rješenje Narodnog odbora grada Zagreba o određivanju Zagrebačke filharmonije za organa upravljanja Koncertnom dvoranom, Ul. Proleterskih brigada, br. 01-13380/1-1963. od 7. svibnja 1963. / potpisnik: Većeslav Holjevac (ovjerenja preslika Sekretarijata za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba od 7. lipnja 1963, ovjerio: Grga Ćorić, šef Odsjeka). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969*.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ Zapisnik sastanka Savjeta Zagrebačke filharmonije koji se održao 21. lipnja 1963. nije se sačuvao, no o njegovu postojanju saznajemo iz Dopisa Savjeta Zagrebačke filharmonije Savjetu za kulturu grada Zagreba o imenovanju Upravnog odbora Koncertne dvorane u izgradnji (u sastavu Marijan Haberle, Milan Horvat, Aleksandar Lhotka, Nikola Marić, predstavnik Savjeta za kulturu, Josip Stojanović, Vera Sarić, Ljubica Šmigamor, Vojko Trs i Ivo Vuljević), iz zamolbi za prihvaćanje dužnosti člana Upravnog odbora Koncertne dvorane u izgradnji i poziva za prvi sastanak Upravnog odbora Koncertne dvorane u izgradnji 10. rujna 1963. u prostorijama Zagrebačke filharmonije, Ulica Nikole Tesle 7/1 koji je 6. rujna 1963. potpisao Milan Horvat (direktor Zagrebačke filharmonije). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969*.

¹³⁷ Dopis Savjeta Zagrebačke filharmonije Predsjedniku Narodnog odbora grada Zagreba od 19. prosinca 1963. kojim Savjet prihvaća Rješenje Narodnog odbora grada Zagreba o određivanju Zagrebačke filharmonije za organ upravljanja Koncertnom dvoranom, obavijest o formiranju Upravnog odbora od predstavnika zainteresiranih ustanova i njihovih obveza te izvještaj sa sjednice Odbora koja se održala 16. prosinca 1963. / potpisnica: Vera Sarić (predsjednica Upravnog odbora Koncertne dvorane). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969*.

no je usporila izgradnju. Zbog neredovitog financiranja *Tehnika* početkom 1965.¹³⁸ u potpunosti obustavlja sve radove, čime zamire i rad Upravnog odbora Koncertne dvorane u izgradnji koji je imenovao Savjet Zagrebačke filharmonije. Iako radovi miruju, tijekom proljeća i ljeta 1966. godine Dom Matice iseljenika Hrvatske predan je stvarnim korisnicima – Matici iseljenika Hrvatske, Zagrebačkoj filharmoniji, Koncertnoj direkciji Zagreb i Muzičkoj omladini Hrvatske.¹³⁹

Slika 3: Izgradnja buduće Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog.¹⁴⁰

¹³⁸ Prema Zagrebačkoj filharmoniji, *Tehnika* je obustavila radove početkom 1965, dok su prema izvještaju tvrtke *Inženjering* radovi mirovali od 29. ožujka 1966. do 3. listopada 1967. *Pro memoria* Zagrebačke filharmonije upućena Petru Selemu (predsjednik Kazališnog odbora Skupštine grada Zagreba) od 5. svibnja 1970. / potpisnica: Vera Sarić (predsjednica Upravnog odbora za izgradnju Koncertne dvorane). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL* 1970.

Izvještaj tvrtke *Inženjering* o Koncertnoj dvorani *Vatroslav Lisinski* za koncertnu dvoranu od 31. siječnja 1971. / potpisnici: Milan Perc i Robert Lang (direktor i nadzorni organ). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL* 1971.

¹³⁹ Dopis Direkcije za izgradnju javnih objekata grada Zagreba Gradskoj PTT sekciji radi priključka novih telefonskih linija za Zagrebačku filharmoniju, Koncertnu poslovnicu Hrvatske i Muzičku omladinu Hrvatske, br. IV / L-2068/2-1964. od 8. rujna 1964. / potpisnik: Zvonko Bakarić (tehnički direktor). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL* 1957. – 1969.

¹⁴⁰ Fotografija objavljena u: M. BARBIERI (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 21.

Razgovori o budućnosti i svrsi nove dvorane sve više propituju ispravnost odluke da Dvoranom upravlja Zagrebačka filharmonija kojoj će novi prostor donijeti brojne izazove: osmišljavanje nove koncepcije repertoara i pretplatničkih ciklusa za više nego dvostruki auditorij, privlačenje postojeće, ali i nove publike te navikavanje na novu lokaciju. Upravljanje Dvoranom utjecalo bi na financijsku stabilnost Orkestra, pa su se predlagala tri rješenja:¹⁴¹ da Dvoranom upravlja Zagrebačka filharmonija uz uvjet da se formira zasebna jedinica s vlastitim proračunom, da Dvoranom upravlja Koncertna direkcija Zagreb ili da se osnuje nova, samostalna ustanova. Iako je Zagrebačka filharmonija smatrala da bi Koncertna direkcija Zagreb bila najbolje rješenje jer joj je organizacija javnih glazbenih priredbi bila osnovna djelatnost, naposljetku se iskristalizirala ideja Dvorane kao samostalne ustanove koja bi program dodatno obogatila i neglazbenim priredbama koje bi osigurale rentabilno poslovanje.

Rasprave o budućnosti Dvorane ne jenjavaju pa Skupština grada Zagreba na čelu s gradonačelnikom Josipom Kolarom Matekom 14. srpnja 1970. osniva Komisiju za utvrđivanje funkcionalnosti objekta u izgradnji – koncertne dvorane¹⁴² kojoj je zadatak, među ostalim, utvrditi »u kolikoj će mjeri Koncertna dvorana odgovarati kulturnim i društvenim potrebama grada Zagreba prema suvremenim zahtjevima i zahtjevima koje će donijeti detaljni razvoj grada Zagreba i njegovog kulturnog života«. ¹⁴³ U Komisiju su imenovani Ivo Vuljević (predsjednik Komisije Prosvjetno-kulturnog vijeća Skupštine grada Zagreba za investicije u muzičkim i scenskim djelatnostima te budući direktor Dvorane), Branimir Sakač (potpredsjednik Kazališnog odbora i predsjednik Udruženja kompozitora Hrvatske), Miroslav Poljanec (član Kazališnog odbora), Marko Lehpamer (pomoćnik sekretara Sekretarijata za obrazovanje, kulturu i fizičku kulturu grada Zagreba), redatelj Dino Radojević (v. d. direktora Zagrebačkog dramskog kazališta) i arhitekt Zdenko Kolacio (direktor Urbanističkog zavoda grada Zagreba). Komisija za utvrđivanje funkcionalnosti objekta u izgradnji – koncertne dvorane imala je dvije radne skupine;¹⁴⁴ prva je trebala predložiti program adaptacija s ciljem osposobljavanja dvorane za scenske priredbe, načiniti elaborat o tehničkoj opremi dvorane za film-

¹⁴¹ Prilog diskusiji o upravljaču nove Koncertne dvorane od 29. travnja 1970. (nepotpisano). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1970*.

¹⁴² Rješenje Skupštine grada Zagreba o imenovanju Komisije za utvrđivanje funkcionalnosti objekta u izgradnji – koncertne dvorane, koje rad treba organizirati Sekretarijat za obrazovanje, kulturu i fizičku kulturu, br. 231/1970. od 14. srpnja 1970. / potpisnik: Josip Kolar Matek (gradonačelnik Zagreba). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1970*.

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ U prvoj radnoj skupini bili su Zvonko Agbaba, Marijan Haberle, Miroslav Poljanec, Albert Pregernik, Mladen Škiljan i predstavnik tvrtke *Inženjering-Zagreb*, a u drugoj Miroslav Poljanec, Dino Radojević i Branimir Sakač. Zapisnik sjednice Komisije za utvrđivanje funkcionalnosti objekta u izgradnji Koncertne dvorane sa zaključkom o formiranju dviju radnih grupa koje će paraleleno raditi od 16. listopada 1970. / potpisnica: Marija Makuc Pojatina (zapisničarka). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1970*.

ske projekcije i dati plan termina korištenja dvorane za priredbe i pokuse u suradnji s ostalim korisnicima, a druga je trebala izraditi prijedlog o preseljenju Matice iseljenika Hrvatske na novu lokaciju (od čega se naposljetku odustalo).

Tri mjeseca poslije osnivanja Komisije, 26. listopada 1970, Skupština grada Zagreba osniva novi Odbor za izgradnju koncertne dvorane¹⁴⁵ koji je trebao voditi brigu o izgradnji Koncertne dvorane do dovršetka izgradnje, ispitati funkcionalnost prostora i predviđene tehničke opreme, ali i predložiti eventualne izmjene. Također, Odbor je trebao izvršiti pripreme za osnivanje i početak rada ustanove koja će djelovati u Dvorani kad objekt bude dovršen i koja će najmanje dvaput godišnje podnositi izvještaj Skupštini. U Odbor za izgradnju koncertne dvorane imenovano je četrnaest članova pod predsjedanjem člana Gradskog vijeća – Stipe Milanovića: sedmero vijećnika Skupštine grada Zagreba i sedmero istaknutih kulturnih djelatnika.¹⁴⁶

Naposljetku, Koncertna dvorana *Vatroslav Lisinski* službeno je osnovana kao ustanova Rješenjem Skupštine grada Zagreba od 29. lipnja 1971,¹⁴⁷ a 18. kolovoza iste godine Ivo Vuljević imenovan je direktorom Koncertne dvorane *Vatroslav Lisinski* u izgradnji¹⁴⁸ i na toj će dužnosti ostati do umirovljenja 1986. godine. U vrijeme imenovanja, 52-godišnji Vuljević bio je direktor folklornog ansambla *Lado*, a, uz radno iskustvo stečeno na Radio Zagrebu i u zagrebačkom HNK-u,¹⁴⁹ u biogra-

¹⁴⁵ ***: Zaključak o osnivanju i sastavu Odbora za izgradnju Koncertne dvorane, br. 03-3177/1-1970. od 26. listopada 1970. / potpisnici: Mira Krizmanić (predsjednica Prosvjetno-kulturnog vijeća) i Tomislav Hrkač (predsjednik Gradskog vijeća), *Službeni glasnik grada Zagreba*, 20 (1970) 19, 364-365.

¹⁴⁶ Iz redova vijećnika Gradskog vijeća imenovani su: Veljko Broz (vijećnik Gradskog vijeća), Rajko Atanacković i Stjepan Pisk (vijećnici Privrednog vijeća), Vladimir Galeković, Berislav Horvat i Mladen Veža (vijećnici Prosvjetno-kulturnog vijeća) te Sead Midžić (vijećnik Socijalno-zdravstvenog vijeća), dok su na prijedlog ustanova i udruženja imenovani: Josip Depolo (direktor Zagrebačke filharmonije i direktor muzičkog programa Dubrovačkih ljetnih igara), Branko Molan (akademski muzičar, stručni suradnik Muzičke omladine), Miroslav Poljanec (diplomirani ekonomist, šef Koncertne direkcije Zagreb), Stjepan Radić (docent na Muzičkoj akademiji i predsjednik Udruženja muzičkih umjetnika Hrvatske), Branimir Sakač (profesor, predsjednik Udruženja kompozitora Hrvatske), dr. Petar Selem (predsjednik Kazališnog odbora, asistent na Filozofskom fakultetu, kazališni redatelj) i Vojko Trs (zamjenik generalnog direktora Radiotelevizije Zagreb). ***: Zaključak o imenovanju predsjednika i članova Odbora za izgradnju Koncertne dvorane, br. 04-4150/1-1970. od 23. prosinca 1970. / potpisnici: Mira Krizmanić (predsjednica Prosvjetno-kulturnog vijeća) i Tomislav Hrkač (predsjednik Gradskog vijeća), *Službeni glasnik grada Zagreba*, 24 (1970) 23, 418-419.

¹⁴⁷ Rješenje Skupštine grada Zagreba o osnivanju ustanove Koncertna dvorana *Vatroslav Lisinski* od 29. lipnja 1971. / potpisnici: Tomislav Hrkač (predsjednik Gradskog vijeća) i Mira Krizmanić (predsjednica Prosvjetno-kulturnog vijeća). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator KDV 1971.

¹⁴⁸ Rješenje Sekretarijata za obrazovanje, kulturu i fizičku kulturu o imenovanju Ive Vuljevića za privremenog direktora ustanove Koncertne dvorane *Vatroslav Lisinski*, br. 06-65/3-71 od 17. kolovoza 1971. / potpisnik: Josip Vuk (sekretar). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator KDV 1971.

¹⁴⁹ Na Radio Zagrebu od glazbenog režisera i urednika došao je do pomoćnika direktora za program, dok je u Operi HNK-a Zagreb kratko bio tajnik, a kasnije je jedanaest godina bio direktor Opere i Baleta HNK-a.

fiji koja je predana Odboru za izgradnju Dvorane navodi impresivne podatke o svojim organizatorskim postignućima: »[...] osnivač je i predsjednik Muzičke omladine Jugoslavije, pokretač osnivanja brojnih društava prijatelja muzike u našoj Republici Hrvatskoj i ostalim socijalističkim republikama, suosnivač i jedan od organizatora Muzičkog biennala u Zagrebu, ansambla Zagrebački solisti, Simfonijskog orkestra Jugoslavenske radiodifuzije, Festivala jugoslavenske muzike JRT u Beogradu, Jugoslavenske muzičke tribine u Opatiji, Državnog simfonijskog orkestra u Zagrebu [od 1955. Zagrebačka filharmonija, op. A. U.].¹⁵⁰ Bio je duže vrijeme predsjednik Programske i muzičke komisije Jugoslavenske radiodifuzije.«¹⁵¹ Nevažno nije bilo ni političko zaleđe koje je Vuljeviću omogućilo članstvo u brojnim odborima, vijećima i komisijama na gradskoj i državnoj razini;¹⁵² Vuljević je u problematiku koncertne dvorane bio uključen od samih začetaka;¹⁵³ godine 1958. bio je u žiriju *Natječaja za izradu idejnih skica Doma Matice iseljenika Hrvatske, s koncertnom dvoranom, u Zagrebu*, a u trenutku imenovanja bio je i član posebne Komisije za utvrđivanje funkcionalnosti tog objekta u izgradnji, što mu je omogućilo insajderski uvid u cijelu problematiku. Iako ga mnogi poput Stjepana Aranjoša¹⁵⁴ i Milka Kelemena¹⁵⁵ smatraju najzaslužnijim za dovršetak *Lisinskog*,¹⁵⁶ nisu zanemarive ni političke okolnosti (slom Hrvatskog proljeća) na temelju kojih je »ondašnja

¹⁵⁰ ***: Zagrebačka filharmonija, *Zagrebački leksikon*, sv. 2, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2006, 529-530.

¹⁵¹ Biografija Ive Vuljevića pohranjena je u arhivi Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1971*.

¹⁵² »U više navrata bio je član Republičkog savjeta za kulturu SRH, član i potpredsjednik Savjeta za kulturu grada Zagreba, član Odbora za društvene službe Izvršnog vijeća Sabora SRH, Savezne komisije za kulturne veze sa inozemstvom SIV-a [Saveznog izvršnog vijeća, op. A. U.]. Sada je član Kazališnog odbora Skupštine grada, član Upravnog odbora gradskog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti, predsjednik Komisije prosvjetno-kulturnog vijeća Skupštine grada za investicije u muzičkim i scenskim djelatnostima, bio je član dosadašnjeg odbora Koncertne dvorane i član posebne Komisije, koju je imenovao predsjednik Kolar, za utvrđivanje funkcionalnosti tog objekta u izgradnji.« *Ibid*.

¹⁵³ Vidi bilješku 85.

¹⁵⁴ »Kasnije je pronašao i sredstva za dovršenje Dvorane *Lisinski*. Da se nije toga prihvatio još ni danas ne bi bila dovršena.« Stjepan ARANJOŠ: Sjećanje na Ivo Vuljevića, u: Erika Krpan (ur.): *Ivo Vuljević, ostavština vizionara / U povodu tri desetljeća nagrađe 'Ivo Vuljević'*, Zagreb: Hrvatska glazbena mladež, 2017, 26.

¹⁵⁵ »Na kraju se javlja nerješivi problem dvorane 'Lisinski' koja je desetljećima stajala nedovršena kao strašilo, i tada je došao Vuljević da je završi. Rekli su mu da nema novca, a on je smješkajući se rekao, pa nikad nema novca. To ništa ne znači, dvoranu ćemo završiti. Ne znam odakle, ali odjednom su se oko nedovršene dvorane pojavili dugački, skupi kablovi, goleme željezne traverze, razni materijali, za koje nisam mogao zamisliti kamo spadaju. Jednog dana dvorana je bila završena. Apsolutno sam siguran da bi, da nije bilo Ive Vuljevića, dvorana još danas stajala nedovršena, kao strašilo, još uvijek bi u njoj stanovali cigani koji su se jednom tamo uselili.« Milko KELEMEN: *Poruka Pateru Kolbu* (Ivo Vuljević), Zagreb: Durieux, 1995, 37-38.

¹⁵⁶ Naposlijetku, Hrvatsko društvo skladatelja Nagradom *Vatroslav Lisinski* Vuljeviću je iskazalo zahvalu »za doprinos razvoju hrvatskog glazbenog stvaralaštva« 1985. godine, a u spomen Vuljevića u prizemlju Glavnog ulaza u Dvoranu 29. prosinca 1988. svečano je otkrivena spomen-ploča s njegovim reljefnim portretom autora Želimira Janeša, uz tekst *Ivo Vuljević / 1919-1987 / utemeljitelj i prvi direktor*. Erika KRAPAN: *Hrvatsko društvo skladatelja (1945.-2015.)*, Zagreb: Hrvatsko društvo skladatelja – Cantus,

aktualna vlast, da bi se Hrvati smirili, smatrala [...] kako treba izgraditi i dovršiti nekoliko kapitalnih kulturnih objekata.«¹⁵⁷

Matica iseljenika Hrvatske i Narodni odbor grada Zagreba trebali su zajedno sudjelovati u troškovima izgradnje budućeg objekta.¹⁵⁸ Matica iseljenika Hrvatske trebala je doprinijeti donacijama iseljeničtva, pa se »dugo [...] širila fama o tome kako je Dvorana financirana od naših iz Amerike – što ne stoji. Zagreb je jedini izvor – do zadnje pare. A 'Lisinski' je stajao manje od 200 milijuna [dinara,¹⁵⁹ op. A. U.]«,¹⁶⁰ u što je Stipe Milanović kao predsjednik drugog Odbora za izgradnju koncertne dvorane¹⁶¹ itekako bio upućen, a isto je tvrdio i arhitekt Marijan Haberle.¹⁶² Navedeno potvrđuje i knjižica koju je *Lisinski* izdao povodom svečanog otvorenja i u kojoj stoji: »Investitor objekta je isključivo Skupština grada Zagreba, što znači da su novu koncertnu dvoranu izgradili radni ljudi Zagreba odvajanjem svojih vlastitih sredstava.«¹⁶³ Njihove navode potkrepljuje i Ivo Vuljević, prvi direktor Dvorane, koji je izjavio: »Sredstva je dala Skupština grada. Od ostalih nismo dobili ništa.«¹⁶⁴

2015, 229. Dnevnik rada / pokusi, snimanja, koncerti i ostale aktivnosti od 30. 9. 1988. do 12. 3. 1989. Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog.

¹⁵⁷ D. MAJNARIĆ: Kulturni događaj stoljeća, 24.

¹⁵⁸ »Grad Zagreb učestvovat će u izgradnji Doma matice iseljenika Hrvatske u Zagrebu izgradnjom koncertne dvorane kao sastavnog dijela tog objekta.« Zaljučak 21. zajedničke sjednice Gradskog vijeća i Vijeća proizvođača o sudjelovanju Grada Zagreba u izgradnji Doma matice iseljenika Hrvatske izgradnjom koncertne dvorane kao sastavnog dijela tog objekta te o osnutku Odbora za izgradnju Doma matice iseljenika, održane 14. srpnja 1959. / potpisnik: Većeslav Holjevac (predsjednik Narodnog odbora grada Zagreba). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

¹⁵⁹ Protuvrijednost 200 milijuna dinara u 1973. godini iznosila je 12.836.970,47 USD. Kuna lipa, Hrvatski numizmatički portal, <<http://www.kunalipa.com/katalog/tecaj/yu-dinar-1966-1991.php>> (2. 11. 2020).

¹⁶⁰ S. MILANOVIĆ: Per aspera ad astra, u: M. Barbieri (ur.) *Palača za novo stoljeće*, 16-17.

¹⁶¹ S obzirom na dugotrajnost izgradnje, izmijenila su se i dva Odbora za izgradnju: prvi je imenovan 1963, drugi 1970. i na njegovu je čelu bio Stipe Milanović. ***: Zaključak o imenovanju predsjednika i članova Odbora za izgradnju Koncertne dvorane, br. 04-4150/1-1970. od 23. prosinca 1970. / potpisnici: Mira Krizmanić (predsjednica Prosvjetno-kulturnog vijeća) i Tomislav Hrkač (predsjednik Gradskog vijeća), *Službeni glasnik grada Zagreba*, 24 (1970) 23, 418-419.

¹⁶² »[N]e znam na temelju čega, neki tvrde da su u tu zgradu uzidani mnogi američki dolari. Ja koristim priliku da kažem kako u toj zgradi nema ni jednog američkog dolara, ili bilo čijeg dolara, da je sve platilo grad Zagreb od svojih malih financijskih sredstava. Zato kako ju je mogao, tako ju je i gradio. Ali, sagradio ju je!« D. KISIĆ: Od kronologije prema događaju, 103.

¹⁶³ Spomenutu rečenicu nalazimo u dvama izvorima. ***: Autori i izvođači projekta, u: Nenad Turkalj (ur.): *Koncertna dvorana 'Vatroslav Lisinski'*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1973, nepag. M. HABERLE: *Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski« u Zagrebu*, 8-9.

¹⁶⁴ Arlette AMBROŽIĆ-PAIĆ: Snobovi u manjini, *Studio*, 13 (1974) 520, 4.

»'Dva zagrebačka Skadra'¹⁶⁵ koncertna i sportska dvorana«¹⁶⁶ bile su stalna inspiracija humorističnih dosjetki i ironičnih komentara. Od objave *Natječaja za izradu idejnih skica Doma Matice iseljenika Hrvatske, s koncertnom dvoranom, u Zagrebu* 1957. do svečanog otvorenja Dvorane 1973. izmijenilo se čak pet gradonačelnika,¹⁶⁷ odnosno predsjednika grada Zagreba,¹⁶⁸ pa nije neobično što novinari nisu propuštali priliku da se osvrnu na spomenutu temu. Prilika se ukazala tijekom posjeta delegacije grada Rijeke gradu Zagrebu 13. ožujka 1972. U prostorijama Poglavarstva grada Zagreba (nasuprot današnjega glavnog ulaza u *Lisinski*) delegaciju je primio zagrebački gradonačelnik Josip Kolar Matek koji »nije mogao mimoići da spomene i koncertnu dvoranu, za koju reče da ne voli ni da je vidi. – Sada nam je jasno – rekoše gosti iz Rijeke svome domaćinu Mateku – zašto si zagrebačku delegaciju smjestio za stolom tako da gleda sliku na zidu, a nas da gledamo kroz prozor (na koncertnu dvoranu)«.¹⁶⁹ Tri tjedna kasnije, 4. travnja 1972, Fadil Hadžić, koji je pod pseudonimom Zoran Zec objavljivao ironične portrete kulturnih djelatnika,¹⁷⁰ zapisuje: »Predsjednik Zagreba Josip Kolar viđen je jučer na Cmroku kako sluša muziku iz svog tranzistora. Drug Kolar želi dokazati na djelu da se u muzici može uživati i bez koncertne dvorane.«¹⁷¹ Budući da se dovršetak Dvorane stalno odgađao, popularni lik *Pero* legendarnog karikaturista Ota Reisingera,¹⁷² dugogodišnji zaštitni znak *Vjesnika*, u više je navrata duhovito komentirao dugotrajnost izgradnje *Lisinskog*, među ostalim i slikovnim prikazom ostarjelog sportaša zavaljenog u fotelju pored kojega mladić vježba violinu, koji je popratio prigodnim tekstom: »Vježbaj, sinko samo vježbaj! Ako ja nisam dospio nastupiti u Zagrebačkoj sportskoj dvorani, ne znači da ti nećeš dospjeti da sviraš u zagrebačkoj koncertnoj dvorani!«¹⁷³ (10. studenog 1971; **slika 4**). U godini otvorenja Dvorane,

¹⁶⁵ *Skadar na Bojani* sinonim je za gradnju kojoj se ne nazire kraj, a dolazi od srpske narodne pjesme *Zidanje Skadra* koja je dobila ime po istoimenom gradu na rijeci Bojani u današnjoj Albaniji. Pjesma je nastala prema legendi o trojici braće koja su tri godine s tristo majstora gradila tvrđavu, no sve što bi preko dana sagradili noću bi srušile vile. Termin je bio uvriježen u bivšoj Jugoslaviji, a i danas je aktualan u Srbiji i okolnim zemljama. Nažalost, termin ne navodi frazeološki rječnik. Antica MENAC – Željka FINK-ARSOVSKI – Radimir VENTURIN: *Hrvatski frazeološki rječnik*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2003.

¹⁶⁶ Slobodan PROSPEROV NOVAK: Veliko useljenje Euterpe, *Vjesnik u srijedu*, 22 (1973) 1121, 8.

¹⁶⁷ To su bili Većeslav Holjevac (1952-1963), Pero Pirker (1963-1967), Ratko Karlović (1967), Josip Kolar Matek (1967-1972) i Ivo Vrhovec (1972-1978). Grad Zagreb – svi gradonačelnici, Grad Zagreb službene stranice, <<https://www.zagreb.hr/grad-zagreb-svi-gradonacelnici/4686>> (20. 11. 2020).

¹⁶⁸ U razdoblju od 1945. do 1990. umjesto institucije gradonačelnika uvedena je funkcija predsjednika grada. ***: Gradska uprava, *Zagrebački leksikon*, sv. 1, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2006, 300.

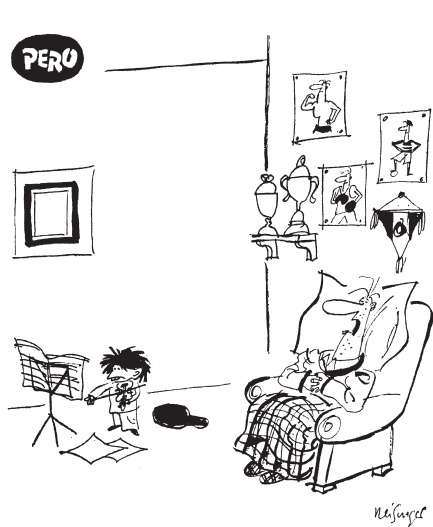
¹⁶⁹ Božidar RADMAN: Zagreb i Rijeka usklađuju programe: Matek i koncertna dvorana, *Vjesnik*, 33 (1972) 9005, 6.

¹⁷⁰ Damir RADIĆ i Redakcija: Hadžić, Fadil, *Hrvatski biografski leksikon online*, 2002, <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7046>> (5. 11. 2020).

¹⁷¹ Zoran ZEC: Osobni primjer, *Vjesnik u srijedu*, 21 (1972) 1040, 27.

¹⁷² R. A.: Oto Reisinger: biografije crtača i scenarista, Strip forum, <<http://www.stripforum.hr/leksikon/autori/reisinger-oto/>> (21. 11. 2020).

¹⁷³ Oto REISINGER: Pero, *Vjesnik*, 32 (1971) 8884, 4.

— Vježbaj, sinko samo vježbaj! Ako ja nisam dospio nastupiti u Zagrebačkoj sportskoj dvorani, ne znači da ti nećeš dospjeti da sviraš u zagrebačkoj koncertnoj dvorani!

Slika 4: Oto REISINGER: Pero, *Vjesnik*, 32 (10. 11. 1971) 8884, 4.

— Najavljeno je uskoro zatopljenje, završenje Sportske dvorane, Mosta mladosti, Koncertne dvorane i kolodvorskog podhodnika. Najviše nade pojažem ipak u skoro zatopljenje.

Slika 5: Oto REISINGER: Pero, *Vjesnik*, 34 (16. 3. 1973) 9334, 4.

1973, popularni *Pero* i dalje je vrlo skeptičan oko dovršetka koncertne dvorane (16. ožujka 1973; **slika 5**),¹⁷⁴ osobito za vrijeme održavanja Muzičkog biennalea Zagreb od 14. do 20. svibnja 1973. (19. svibnja 1973; **slika 6**).¹⁷⁵

Usprkos euforičnosti zbog konačnog otvorenja Dvorane, dugotrajnost izgradnje negativno se odrazila na prostor kao arhitektonsku cjelinu: »[...] izgubila se ona unutrašnja napetost koja se postiže dovršavanjem djela u jednom dahu.«¹⁷⁶ Nagradeni projekt tijekom gotovo dvadesetogodišnjeg procesa doživio je mnoge promjene i dopune, a dugotrajna izgradnja naposljetku je ostavila »jak pečat, čak bi se moglo reći presudni znak u doživljavanju koncertne dvorane kao arhitekture [...] koju treba promatrati u kontekstu procesa njezina stvaranja, procesa koje je doživljavala i u tom smislu govoriti o kreativnosti i o vrijednostima.«¹⁷⁷

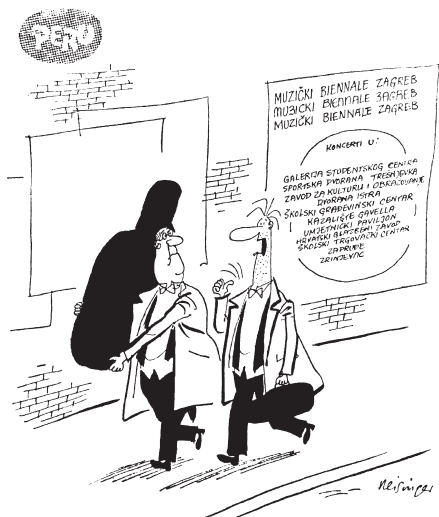
Dugotrajnost njezine izgradnje nije bila iznimka nego gotovo pravilo za zgrade posvećene kulturi. Dugogodišnje pronalaženje odgovarajuće lokacije, ali i trajanje procesa izgradnje bilo je karakteristično i za druge zgrade u Zagrebu poput Muzeja suvremene umjetnosti ili Muzičke akademije u Zagrebu. Više od četrdeset

¹⁷⁴ Oto REISINGER: Pero, *Vjesnik*, 34 (1973) 9334, 4.

¹⁷⁵ Oto REISINGER: Pero, *Vjesnik*, 34 (1973) 9387, 5.

¹⁷⁶ I. MAROEVIĆ: Nova koncertna dvorana u Zagrebu, *Čovjek i prostor*, 21 (1974) 3=250, 20.

¹⁷⁷ *Ibid.*, 18.

– Ako se tako nastavi, za koju godinu koncerte ćemo imati čak i u zagrebačkoj koncertnoj dvorani!

Slika 6: Oto REISINGER: Pero, *Vjesnik*, 34 (19. 5. 1973) 9387, 5.

godina trajalo je rješavanje prostornih problema Muzeja suvremene umjetnosti koji su tijekom šezdesetih godina rezultirali i dvama idejnim projektima.¹⁷⁸ Naposljetku, krajem 1995. odlučeno je da se krene s izgradnjom nove zgrade, određena je današnja lokacija (križanje Avenije grada Dubrovnika i Avenije Većeslava Holjevca), sredinom 1999. odabrano je idejno rješenje arhitekta Igora Franića, kamen temeljac postavljen je 17. studenoga 2003,¹⁷⁹ a zgrada novog Muzeja svečano je otvorena 11. prosinca 2009. godine.¹⁸⁰ Iste godine položen je kamen temeljac za izgradnju Muzičke akademije¹⁸¹ »koja je 1916. godine uzdignuta na razinu konzervatorija, a 1922. preimenovana u Muzičku akademiju.«¹⁸² »Od svog osnutka nema vlastite zgrade, već je cijeli svoj glazbeni vijek podstanar u prostorima koji su joj samo dodijeljeni na korištenje i iz kojih često biva izmještena u neki drugi isto tako neadekvatni prostor.«¹⁸³ Od prosinca 2003. godine kada je proveden javni urbanističko-arhitektonski natječaj za rekonstrukciju postojeće zgrade Ferimporta (danas Trg Republike Hrvatske, br. 12) i dogradnju nove zgrade na mjestu postojeće u

¹⁷⁸ Branko NADILO: Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu, *Građevinar*, 57 (2005) 3, 172.

¹⁷⁹ *Ibid.*

¹⁸⁰ R. P. B., Zagreb: svečano otvorenje nove zgrade MSU-a, 2009, <<https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=29218>> (19. 11. 2020).

¹⁸¹ Marija JELIĆ: Jedinствена zgrada kao problem visokoškolskog glazbenog obrazovanja u Hrvatskoj: medijski odjeci izgradnje Muzičke akademije u Zagrebu 2003-2012., *Arti musices*, 45 (2014) 2, 251.

¹⁸² *Ibid.*, 264.

¹⁸³ *Ibid.*, 263.

Prilazu Gjure Deželića, br. 3, putem kojeg je odabrano idejno rješenje arhitekta Milana Šosterića,¹⁸⁴ preko rušenja postojeće zgrade Ferimporta u travnju 2012. godine, do svečanog otvorenja novoizgrađene Muzičke akademije na spomenutom mjestu u jesen 2014. godine prošlo je jedanaest godina!

Naziv Dvorane

Nenad Turkalj navodi kako je Zlatko Baloković želio da se nova koncertna dvorana nazove po njemu, a »kad nije uspio, darovao je svoju dragocjenu staru violinu tadašnjoj Jugoslavenskoj, a danas Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, umjesto da po njegovoj prvotnoj zamisli bude izložena u predvorju Koncertne dvorane.«¹⁸⁵ Nada Bezić, međutim, Turkaljev navod smatra anegdotalnim.¹⁸⁶ S time se slaže i Miroslav Poljanec¹⁸⁷ koji se sjeća da je eventualno bilo govora o mogućnosti proglašenja Balokovića počasnim članom buduće Dvorane. Činjenica jest da službeni naziv nije usuglašen krajem 1969,¹⁸⁸ kako navodi Turkalj,¹⁸⁹ nego puno ranije i da se o imenu Dvorane raspravljalo za vrijeme Balokovićeva života (preminuo je 1965.), što je potvrdio i glasoviti hrvatski umjetnik Vladimir Ruždjak,¹⁹⁰ koji je navodno 1961. ili 1963. prvi predložio da buduća Dvorana nosi ime Vatroslava Lisinskog.¹⁹¹

¹⁸⁴ Nova zgrada Muzičke akademije, Sveučilište u Zagrebu, <<http://www.unizg.hr/o-sveucilistu/sveuciliste-jucer-danas-sutra/razvojni-projekti/nova-zgrada-muzicke-akademije/>> (30. 10. 2020).

¹⁸⁵ N. TURKALJ: Tako je počelo, 20.

¹⁸⁶ N. BEZIĆ: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010.*; poglavlje Slučaj Lisinski, zaključno, 227.

¹⁸⁷ Iz razgovora s Miroslavom Poljancem 17. lipnja 2019. doznajem da se diplomirani ekonomist Miroslav Poljanec (Zagreb, 1930) počeo baviti glazbom u KUD-u *Joža Vlahović*, odakle na poziv Zvonimira Ljevakovića postaje članom prve postave tek osnovanog prvog profesionalnog ansambla narodnih plesova i pjesama Hrvatske *Lado* 1949. godine. Na poziv prijatelja Mihajla Patarčeca, zvanog Pat, zapošljava se u Koncertnoj direkciji Zagreb u kojoj je stalno zaposlen od 1962. do 1989, s time da je funkciju ravnatelja obnašao od 1973. godine do umirovljenja. ***: Djelatnici Koncertne direkcije Zagreb 1951. – 2002, u: Jagoda Martinčević (ur.): *Koncertna direkcija Zagreb / 50 godina*, Zagreb: Koncertna direkcija Zagreb, 2002, 196.

¹⁸⁸ No, da je službeni naziv Dvorane i prihvaćen 1969, Balokovićeva supruga Joyce Borden Baloković godinu dana ranije (6. travnja 1968) uručila je Balokovićevu skupocjenu Guarnerijevu violinu *King* iz 1735. tadašnjoj Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, poštujući želju pokojnog supruga. Guarnerijeva violina – priča o Kingu, <http://info.hazu.hr/hr/o-akademiji/osnutak_akademije/violina_king/> (28. 11. 2020).

¹⁸⁹ N. TURKALJ: Tako je počelo, 20.

¹⁹⁰ Erika KRPAN: Ruždjak, Vladimir (Ružđak), *Hrvatski biografski leksikon online*, 2015, <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11912>> (5. 11. 2020).

¹⁹¹ »Bilo je to šezdesetih godina nakon jednog koncerta na prvom ili drugom biennalu suvremene glazbe [radi se o razdoblju od 17. do 24. svibnja 1961. ili od 8. do 16. svibnja 1963, op. A. U.], kad se sastalo malo društvo u kući Većeslava Holjevca: bili su među ostalima prisutni Ivo Vuljević i Milan Horvat. Govorilo se o planu izgradnje koncertne dvorane u Zagrebu, pa je pao i prijedlog da se taj dvorani da ime 'Beethoven-dvorana'. Ja sam na to rekao, da uz sve poštovanje prema Beethovenu, koncertna dvorana u Zagrebu treba nositi ime najvećeg skladatelja naše muzičke prošlosti Vatroslava Lisinskog. Kad je nakon dugih peripetija Dvorana izgrađena, dobila je to ime.« Vladimir RUŽDJAK:

Upravni odbor Koncertne dvorane u izgradnji već je na svojoj konstituirajućoj sjednici 10. rujna 1963. prihvatio zaključak Savjeta Zagrebačke filharmonije da nova dvorana nosi ime *Koncertna dvorana Zagrebačke filharmonije 'Vatroslav Lisinski'*, odnosno skraćeno Dvorana *Lisinski*.¹⁹² Dva dana kasnije, 12. rujna 1963, *Vjesnik* objavljuje da će se Dvorana nazvati po Vatroslavu Lisinskom, no ne prenosi puni naziv Dvorane, tj. ne navodi da će i ime Zagrebačke filharmonije biti sastavni dio naziva.¹⁹³ Usprkos službenoj medijskoj objavi Štefica Špiljak, načelnica Sekretarijata za prosvjetu i kulturu grada Zagreba, dva mjeseca poslije (11. studenog 1963)¹⁹⁴ upućuje službeni dopis na adrese jedanaest ustanova i udruga¹⁹⁵ uz zamolbu da daju prijedlog naziva dvorane i imena glazbenih umjetnika čije bi biste trebale krasiti unutrašnjost objekta.¹⁹⁶ Koncertna poslovница Hrvatske¹⁹⁷ za obje je dvorane (Veliku i Malu ili Komornu) predložila naziv *Dom Vatroslava Lisinskog* ili *Dom Lisin-*

Dvorana u svom kulturnom okolišu, izlaganje u sklopu razgovorâ na temu *Uloga velikih dvorana i ustanova u masovnom privlačenju nove publike i širenju glazbene kulture*, održanih u Maloj dvorani *Lisinski* i njezinu predvorju 28. i 29. prosinca 1985, nepag. (tekst pisan pisačom mašinom). Pohanjeno u arhivi Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrarator *Europska godina glazbe 1985*.

¹⁹² Zapisnik sjednice Upravnog odbora koncertne dvorane u izgradnji u prostorijama Zagrebačke filharmonije na kojem se usvojio zaključak da dvorana nosi ime Koncertna dvorana Zagrebačke filharmonije *Vatroslav Lisinski*, skraćeno Dvorana *Lisinski*, od 10. rujna 1963. / potpisnici: Vera Sarić i Aleksandar Lhotka (predsjednica i tajnik Upravnog odbora koncertne dvorane u izgradnji). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrarator *KDVL 1957. – 1969*.

¹⁹³ »Uprava Zagrebačke filharmonije saopćila je da će nova koncertna kuća koja se već podiže u novom dijelu grada nositi ime Vatroslava Lisinskog, jednog od najistaknutijih predstavnika muzičkog stvaralaštva u Hrvatskoj prije više od stotinu godina.« TANJUG (Telegrafaska agencija nove Jugoslavije): Nova koncertna dvorana u Zagrebu nosit će ime Vatroslava Lisinskog, *Vjesnik*, 24 (1963) 5951, 4.

¹⁹⁴ Dopis Sekretarijata za prosvjetu i kulturu grada Zagreba uz zamolbu za prijedloge po pitanju naziva dvorane i sugestija vezanih uz biste glazbenih umjetnika, br. 06/30045/1-63 od 11. studenoga 1963. / potpisnica: Štefica Špiljak (načelnica Sekretarijata za prosvjetu i kulturu grada Zagreba). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrarator *KDVL 1957. – 1969*.

¹⁹⁵ Dopis je upućen Radničkom sveučilištu *Moša Pijade* (danas Pučko otvoreno učilište Zagreb), Koncertnoj poslovnicu Hrvatske (od 1965. Koncertna direkcija Zagreb), Muzičkom biennaleu Zagreb, Muzičkoj omladini Hrvatske (danas Hrvatska glazbena mladež), Matici iseljenika Hrvatske (danas Hrvatska matica iseljenika), Radničkoj kulturno-prosvjetnoj zajednici grada Zagreba (danas Hrvatski sabor kulture), Hrvatskom narodnom kazalištu, Radio-televiziji Zagreb (danas Hrvatska radiotelevizija), Muzičkoj akademiji, Udruženju kompozitora Hrvatske (danas Hrvatsko društvo skladatelja) i Udruženju muzičkih umjetnika Hrvatske (danas Hrvatsko društvo glazbenih umjetnika).

¹⁹⁶ Iz Izvještaja Upravnom odboru Koncertne dvorane Zagrebačke filharmonije *Vatroslav Lisinski* od 16. prosinca 1963. doznajemo da Marijan Haberle nije bio konzultiran oko bista u predvorju i da se one nisu predvidjele u revidiranom projektu koji je odobrio Narodni odbor grada Zagreba. Nakon što je Dvorana prozvana po Vatroslavu Lisinskom, Haberle je razmišljao o eventualnom postavljanju njegove biste u nadnaravnoj visini u predvorju Dvorane, no drugim bistama, po njegovu mišljenju, nije mjesto u modernoj Dvorani. Izvještaj Upravnom odboru Koncertne dvorane Zagrebačke filharmonije *Vatroslav Lisinski* od 16. prosinca 1963. / potpisnici: Vera Sarić i Aleksandar Lhotka (predsjednica i tajnik Upravnog odbora). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrarator *KDVL 1957. – 1969*.

¹⁹⁷ Dopis Koncertne poslovnice Hrvatske u Zagrebu Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu grada Zagreba, br. 4825 od 19. prosinca 1963. / potpisnik: Josip Stojanović (direktor). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrarator *KDVL 1957. – 1969*.

skog, Muzička akademija¹⁹⁸ najpodesnijim je smatrala skladateljevo prezime dok su budući službeni naziv predložili Hrvatsko narodno kazalište,¹⁹⁹ Muzička omladina Hrvatske²⁰⁰ i Radnička kulturno-prosvjetna zajednica grada Zagreba²⁰¹ (danas Hrvatski sabor kulture). Naposlijetku, na prijedlog Upravnog odbora Koncertne dvorane Savjet za kulturu grada Zagreba 17. siječnja 1964. potvrdio je da službeno ime glasi Koncertna dvorana *Vatroslav Lisinski* (od godine 1995. službeni je naziv Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog).²⁰²

Svečano otvorenje

U odnosu na svečano otvorenje rekonstruiranog Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu 27. studenoga 1969. kojem je prisustvovala isključivo odabrana političko-kulturna elita,²⁰³ otvorenje Dvorane *Lisinski* iznjedrilo je neobičan koncept dvodnevnog svečanog otvorenja koje je bilo dostupno svim zainteresiranim građanima. Dana »26. prosinca održana je prva probna priredba – 2.000 djece i roditelja velikog zagrebačkog poduzeća ‘Kromos-Katran-Kutrilin’ prisustvovalo je radosnoj novogodišnjoj priredbi«,²⁰⁴ no službeno otvorenje bilo je 29. i 30. prosinca 1973. godine. U subotu 29. prosinca u 11 sati održala se svečana akademija primopredaje zgrade s prigodnim koncertom u Velikoj dvorani na kojemu je nastupila Zagrebačka filharmonija i Mješoviti zbor Opere Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu pod vodstvom Mladena Bašića i uz soliste sopranisticu Branku Bereto-

¹⁹⁸ Dopis Muzičke akademije u Zagrebu Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu grada Zagreba, br. 01-1263/2-1963 od 9. prosinca 1963. / potpisnik: Milo Cipra (dekan). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

¹⁹⁹ Dopis Hrvatskog narodnog kazališta Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba, br. 3445/1-1963 od 6. prosinca 1963. / potpisnik: Duško Roksandić (intendant). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

²⁰⁰ Dopis Muzičke omladine Hrvatske Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba, br. 288/63 od 15. prosinca 1963. / potpisnik: Branko Molan (sekretar). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

²⁰¹ Dopis Radničke kulturno-prosvjetne zajednice Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu grada Zagreba, br. 148/2-1963. od 17. prosinca 1963. / potpisnica: Lea Ukrainčik. Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1957. – 1969.*

²⁰² *Statut Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog* (pročišćeni tekst) donesen na sjednicama Upravnog odbora Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog koje su se održale 20. siječnja i 12. listopada 1995, br. 1900/1-95 od 24. studenoga 1995. / potpisnik: Milan Balen (predsjednik Upravnog odbora Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator *KDVL 1995.*

***. Zaključak o suglasnosti na Izmjene i dopune Statuta Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, klasa: 612-03/95 – 01/13, urbroj: 251-11-04-95-3 od 7. studenoga 1995. / potpisnik: Stjepan Brolich (predsjednik Gradske skupštine), *Službeni glasnik Grada Zagreba*, 40 (1995) 11, 230.

***. Zaključak o suglasnosti na Statut Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, klasa: 612-13/95 – 01/64, urbroj: 251-11-04-95-3 od 27. lipnja 1995. / potpisnik: Stjepan Brolich (predsjednik Gradske skupštine), *Službeni glasnik Grada Zagreba*, 40 (1995) 7, 142.

²⁰³ Informacija dobivena u razgovoru s Miroslavom Poljancem 17. lipnja 2019. godine u Zagrebu.

²⁰⁴ N. TURKALJ: *Koncertna dvorana ‘Vatroslav Lisinski’*, nepag.

vac, basa Franju Petrušanca i tenora Krunoslava Cigoja.²⁰⁵ Na programu su bili ulomci iz opere *Porin* Vatroslava Lisinskog: Zbor Hrvatica, arija Sveslava i Porina te tercet Porina, Zorke i Sveslava.²⁰⁶ Koncert je izravno prenosio Prvi program Radio Zagreba i Televizija Zagreb, a po njegovu završetku tadašnji predsjednik Hrvatskog sabora Jakov Blažević u zapadnom predvorju Velike dvorane²⁰⁷ otkrio je skulpturu glave Vatroslava Lisinskog, rad akademskog kipara Vojina Bakića, koja je danas izložena na odmoru južnog stubišta. Otkrivanje skulpture uvećao je nastup Mješovitog zbora Glazbene škole *Vatroslav Lisinski* u Zagrebu koji je pod ravnanjem Vladimira Kranjčevića otpjevao Lisinskijev zbor *Prosto zrakom ptica leti* i zbarski odlomak *Sada tržba zapčvati* iz 1. čina Lisinskijeve opere *Ljubav i zloba*. Središnji događaj toga dana bio je svečani koncert u Velikoj dvorani s početkom u 20.15 na kojemu je ponovno nastupila Zagrebačka filharmonija uz mezzosopranisticu Ružu Pospiš-Baldani i pijanisticu Pavicu Gvozdić pod dirigentskim vodstvom Milana Horvata²⁰⁸ (slika 7). Na programu su bila Bersina *Sunčana polja*, Čajkovskijev *Klavirski koncert u b-molu*, arija Orfeja²⁰⁹ iz Gluckove opere *Orfej i Euridika* te Dvořákova *Deveta simfonija, Iz Novoga svijeta*. Od tada do danas 29. prosinca²¹⁰ obilježava se kao Dan Dvorane *Lisinski*.

²⁰⁵ Krunoslav Cigoj ne spominje se u knjižici koja je izdana povodom otvorenja (N. TURKALJ: *Koncertna dvorana 'Vatroslav Lisinski'*, nepag.) nego se navodi u kritici poslije koncerta. Krešimir KOVAČEVIĆ: Svečanost zvuka i ljepote, *Borba*, 53 (1974) 1, 13.

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ Na podatku o točnom mjestu izvedbe zahvaljujem Ivanu Živanoviću koji je na otvorenju Dvorane sudjelovao kao član Mješovitog zbora Glazbene škole *Vatroslav Lisinski*.

²⁰⁸ Mjesec dana ranije umjesto Ruže Pospiš-Baldani najavljen je orguljaš Anđelko Klobučar, a umjesto skladbi Berse i Glucka trebala se izvesti Uvertira operi *Porin* Vatroslava Lisinskog i *Koncert za orgulje i orkestar* Georga Friedricha Händela. Jagoda MARTINČEVIĆ: Besplatno u novu dvoranu, *Vjesnik*, 34 (1973) 9529, 8.

²⁰⁹ Ni u službenim materijalima ni u novinskim kritikama nije naveden točan naslov Orfejeve arije.

²¹⁰ Detaljna analiza svih proslava koje su se dosad održale pokazala je da se Dan Dvorane nije oduvijek obilježavao 29. prosinca. Budući da su obljetničke proslave trajale do kasnih večernjih sati, organizatori su nekoliko puta odlučili zanemariti spomenuti datum i održati proslavu tijekom vikenda, tj. u subotu ili nedjelju. U 46 godina proslave Dana Dvorane bilo je devet iznimaka: četiri puta proslava je održana 28. prosinca (1975, 1979, 1991. i 1996), triput 27. prosinca (1980, 1986. i 1987) i dva-put 26. prosinca (1981. i 1982). Jedino odstupanje od prethodno navedenog odnosilo se na 1979. godinu. Te godine Dan Dvorane padao je u subotu 29. prosinca 1979, što je organizatorima inače savršeno dogovaralo, no iz nepoznatih su razloga taj datum odlučili zanemariti i proslavu su održali dan ranije, u petak 28. prosinca 1979. godine.

Slika 7: Svečani koncert povodom otvorenja Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, 29. prosinca 1973. godine.²¹¹

U nedjelju 30. prosinca 1973. održan je program *Zagrebački muzički umjetnici svome gradu* koji je od 10 do 22 sata nudio jednosatne koncerte istovremeno u Velikoj i Maloj dvorani. I dok su u Velikoj dvorani nastupali veći ansambli, poput Orkestra Opere Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, Simfonijskog i Plesnog orkestra Radio-televizije Zagreb (danas Simfonijski i Jazz orkestar Hrvatske radiotelevizije), Simfonijskog orkestra Muzičke akademije i drugih, Mala dvorana nudila je posjetiteljima koncerte komorne glazbe, recitale, nastup Zagrebačkih solista, večer šansone Arsena Dedića i Gabi Novak uz Kvartet Stjepana Mihaljinca, ali i, primjerice, zajednički nastup Zagrebačkog kvarteta i ansambla Boška Petrovića *B. P. Convention*. U programima su bez naknade nastupili najistaknutiji domaći ansambli i solisti; bio je to »poklon zagrebačkih umjetnika svojoj publici i ujedno poziv da dođe u novu, svoju koncertnu dvoranu«. ²¹²

²¹¹ Fotografija objavljena u: ***: Svečano otvorenje 29. 12. 1973., u: M. Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 56.

²¹² Nenad TURKALJ: 1851 stolica u palači glazbe!, *Studio*, 10 (1973) 505, 75.

Uprava Dvorane osobito je vodila brigu o prisustvu »radnih ljudi« na koncertima ozbiljne glazbe, što se moglo vidjeti već i na otvorenju. Prema informaciji Nenada Turkalja, prvog programskog ravnatelja *Lisinskog*, za 22 jednosatna nedjeljna koncerta (11 u velikoj i 11 u maloj dvorani) na rasporedu drugog dana otvorenja u nedjelju 30. prosinca 1973. izdano je 23 804 besplatnih ulaznica! Većina tih ulaznica podijeljena je preko radnih kolektiva, a 20 % sačuvano je za pojedinačnu raspodjelu na blagajni Dvorane na dan priredbi. O interesu građana za novosagrađenu glazbenu ustanovu najbolje svjedoči preko dvije tisuće građana koji su na besplatne pojedinačne ulaznice čekali pred Dvoranom od pet sati ujutro premda se blagajna otvarala tek u devet sati. Tijekom dvodnevnog svečanog otvorenja kroz *Lisinski* je prošlo oko trideset tisuća posjetitelja, no, s obzirom na ograničen broj sjedala u Velikoj i Maloj dvorani, nisu svi mogli prisustvovati koncertima; neki od posjetitelja posjetili su zgradu »da bar razgledaju aulu i foajere, zadržavajući se u razgovoru u ugodnom ambijentu kafeterija i salonskih garnitura«²¹³ (slika 8). O reprezentativnosti i elitnosti novosagrađenog objekta najbolje govore brojni napisi u tadašnjim novinama koji su Dvoranu odmah prozvali »palačom glazbe«,²¹⁴ »novim ponosom Zagreba«²¹⁵ i »hramom glazbe«,²¹⁶ a njezino otvorenje proglasili su »glazbenim događajem stoljeća«.²¹⁷

Lisinski danas

»Koncertna dvorana 'Vatroslava Lisinskog' stalni je koncertni prostor Zagrebačke filharmonije, Simfonijskog orkestra Hrvatske radiotelevizije i drugih zagrebačkih orkestara«,²¹⁸ dok su uredske prostore koristili brojni pravni subjekti. Dom Matice iseljenika Hrvatske s poslovnim prostorima (danas tzv. aneks Dvorane) stvarnim je korisnicima, tj. Matici iseljenika Hrvatske (danas Hrvatska matica iseljenika), Zagrebačkoj filharmoniji, Koncertnoj direkciji Hrvatske i Muzičkoj omladini Hrvatske (danas Hrvatska glazbena mladež) predan na korištenje 31. ožujka 1966. godine temeljem prethodno spomenutog Sporazuma.²¹⁹ Danas u zgradi

²¹³ Nenad TURKALJ: Otkrića jedne svečanosti, *Večernji list*, 17 (1974) 4436, 9.

²¹⁴ Tamara INDIK: Palača glazbe otvara se 29. prosinca, *Vjesnik*, 34 (1973) 9546, 11.

²¹⁵ Božidar KLEMENIĆ: Novi ponos Zagreba, *Večernji list*, 17 (1973) 4410, 10.

²¹⁶ Rajko POLIĆ: Hram glazbe, *Večernji list*, 17 (1973) 4410, 8.

²¹⁷ Jagoda MARTINČEVIĆ: Glazbeni događaj stoljeća, *Vjesnik*, 34 (1973) 9575, 2.

²¹⁸ **: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, *Zagrebački leksikon*, sv. 1, 540.

²¹⁹ Sporazum o korištenju poslovnih prostorija pri koncertnoj dvorani između Zagrebačke filharmonije, Muzičke omladine Hrvatske, Koncertne poslovнице Hrvatske i Muzičkog biennalea Zagreb od 18. siječnja 1964. / potpisnici: Aleksandar Lhotka (pomoćnik direktora Zagrebačke filharmonije), Branko Molan (tajnik Muzičke omladine Hrvatske) i Josip Stojanović (direktor Koncertne poslovнице Hrvatske, u ime Koncertne poslovнице Hrvatske, Muzičkog biennalea Zagreb i ostalih muzičkih festivala). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator KDVL 1957. – 1969.

Slika 8: Publika na otvorenju Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog.²²⁰

Hrvatske matice iseljenika (Trg Stjepana Radića, br. 3) djeluje Institut za migracije i narodnosti,²²¹ dok se u prizemlju zgrade iznajmljuje manji prostor galerijskog tipa²²² i veći prostor kojemu je trenutajući najmoprimac Matis Absolut Lounge s barom i multifunkcionalnom dvoranom.²²³ Aneks s poslovnim prostorima koji spaja zgrade Hrvatske matice iseljenika i Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog (Trg Stjepana Radića, br. 4) prvotno je bio spojen sa zgradom Matice, a danas je pregradnim zidom od nje fizički odvojen i pripojen je Dvorani. U spomenutom aneksu danas se nalaze uredi Zagrebačke filharmonije i Koncertne dvorane Vatro-

²²⁰ Fotografija objavljena u: ***: Svečano otvorenje 29. 12. 1973., u: M. Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 57.

²²¹ IMIN. Institut za migracije i narodnosti, <<http://www.imin.hr/naslovnica>> (20. 11. 2020).

²²² Prostor je s istočne i južne strane u potpunosti ostakljen pa je najpogodniji za galerijsko-izložbenu djelatnost. Posljednji najmoprimac bila je Galerija *Antonio*, a ranije je prostor koristila putničko-turistička agencija *Star travel*.

²²³ Matis Absolut, <<https://www.matis-absolut.hr/>> (9. 11. 2020).

slava Lisinskog, no ondje je neko vrijeme bio i ured Muzičkog biennalea Zagreb,²²⁴ početkom 1990-ih ured Dubrovačkih ljetnih igara,²²⁵ a do 1991.²²⁶ ili do 1992.²²⁷ ondje su urede imali Koncertna direkcija Zagreb²²⁸ i Muzički informativni centar (koji je od 1973.²²⁹ djelovao u sklopu te ustanove),²³⁰ nakon čega se sele u Ulicu kneza Mislava 18. Odlukom Gradske skupštine Grada Zagreba o pripajanju Koncertne direkcije Zagreb Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog od 21. ožujka 2017.²³¹ *Lisinski* postaje pravna sljednica Koncertne direkcije Zagreb i preuzima dogovorene poslovne obveze, zaposlenike, ali i Muzički informativni centar. Spomenutom odlukom djelatnici ugašene Koncertne direkcije Zagreb ponovno su premješteni u *Lisinski*, dok su zaposlenici Muzičkog informativnog centra ostali u Ulici Kneza Mislava 18. Ondje im se 1. listopada 2008. pridružuje i Hrvatska glazbena mladež koja je dotad također djelovala u poslovnim prostorima aneksa *Lisinskog*,²³² premda promjena sjedišta još uvijek nije vidljiva na njihovoj službenoj internetskoj stranici.²³³ Od 1991, odnosno 1992. do danas u aneksu *Lisinskog* ured su unajmljivale i mnoge privatne tvrtke.

²²⁴ »Ja sam te godine [misli se na 1973, op. A. U.] bio ravnateljem sedmog festivala Muzički biennale Zagreb, a ured mi je bio u zgradi Matice iseljenika, već povezanom s koncertnom dvoranom.« N. TURKALJ: Tako je počelo, 20.

²²⁵ Autorica se sjeća da je do prije otprilike pet-šest godina na vratima jednog od ureda na 2. katu aneksa Dvorane stajala pločica s natpisom *Dubrovačke ljetne igre*, premda uprava navedenog festivala spomenuti prostor nije koristila više od 25 godina.

²²⁶ Erika KR PAN: Organizacija između izazova i standarda, u: J. Martinčević (ur.): *Koncertna direkcija Zagreb / 50 godina*, Zagreb: Koncertna direkcija Zagreb, 2002, 8.

²²⁷ L. LISIČIĆ: [Priznajem da za Zagreb dosad nisam znao...], 14.

²²⁸ Preselila se u Ulicu kneza Mislava 18 u prostor visokog prizemlja koji je u vlasništvu Grada Zagreba.

²²⁹ E. KR PAN: Organizacija između izazova i standarda, 9. ***: Muzički informativni centar, *Zagrebački leksikon*, sv. 2, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2006, 93.

²³⁰ E. KR PAN: Organizacija između izazova i standarda, 8.

²³¹ Odluka o pripajanju Koncertne direkcije Zagreb Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog, Službeni glasnik Grada Zagreba, br. 6, 21. 3. 2017, <<http://www1.zagreb.hr/slglasnik/index.html#/akt?godina=2017&broj=060&akt=C7B4B601272D117EC12580EC003437D6>> (20. 11. 2020).

²³² S obzirom na to da je prostor visokog prizemlja (desno) u Ulici kneza Mislava 18 u vlasništvu Grada Zagreba, *Lisinski* je kao sljednik Koncertne direkcije Zagreb prvo potpisao Ugovor o zakupu poslovnog prostora s Gradom Zagrebom, a potom i Ugovor o podzakupu dijela poslovnog prostora s Hrvatskog glazbenom mladeži. Zaključak gradonačelnika Grada Zagreba kojim se Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog odobrava stupanje u prava i obveze iz Ugovora o zakupu poslovnog prostora, klasa: 372-01/98-06/234, urbroj: 251-17-04/1/99-33 na adresi u Zagrebu, Ulica kneza Mislava 18, dosadašnjeg zakupnika Koncertne direkcije Zagreb, jer je Koncertna direkcija Zagreb pripojena Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog, klasa 372-01/18-01/73, urbroj: 251-03-02-18-2 od 17. siječnja 2018. / potpisnik: Milan Bandić (gradonačelnik Grada Zagreba). Ugovor o podzakupu poslovnog prostora na adresi Kneza Mislava 18 u Zagrebu ur. br. 2467/1-2018 između Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog i Hrvatske glazbene mladeži od 13. srpnja 2018. / potpisnici: Dražen Sirišćević (ravnatelj Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog) i Svjetlana Balek Roginić (opunomoćenica Dubravke Dujmović Kušan, glavne tajnice Hrvatske glazbene mladeži. Oba dokumenta u arhivi Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registrator KDLV 2018.

²³³ Hrvatska glazbena mladež – HGM, <<https://www.hgm.hr/kontakt.htm>> (5. 11. 2020).

Idejno rješenje *Lisinskog* nikada nije u cjelini dovršeno jer se »pod imenom 'II. faza Dvorane' krije niz dopunskih sadržaja: srednja dvorana s oko 800 sjedala, prostori za studijski rad umjetnika, dopunski prostori za kongresnu djelatnost, restorani, dućani, podzemno parkiralište«. ²³⁴ No, od dovršetka zgrade do danas učinjeno je nekoliko preinaka. »Najveće zahvate u obnovi uređaja i prostora u ova dva desetljeća *Lisinski* duguje dvjema velikim međunarodnim manifestacijama koje su održane u glavnom gradu Hrvatske: Univerzijadi 87' i Eurosongu 90'. Nije bilo teško uočiti da se izdašnija gradska sredstva mogu lakše osigurati u povodu kakve svečane zgrade ili obljetnice, negoli svakodnevnim marljivim radom i zapaženim rezultatima. Stoga su i obavljene pripreme da se spomenute prilike ne propuste. ²³⁵ Zanimljivo je pritom podsjetiti da stjecajem okolnosti u vrijeme održavanja Univerzijade u Dvorani nije izveden ni jedan jedini koncert. Lorin Maazel inzistirao je da se IX. Simfonija Ludwiga van Beethovena izvede pred velikim auditorijem pa je nastupio u Dvorani *Cibone*, ugledni ansambl Orchestre National de Paris u zadnji je čas otkazao dolazak u Zagreb, a čak je i Smotra folklorla dala prednost priredbama na otvorenom.« ²³⁶

Za potrebe Eurovizije koja se 5. svibnja 1990. održala u *Lisinskom* fizički se interveniralo u prostor Velike dvorane. Tvrtka *Investinženjering* ²³⁷ morala je prilagoditi unutrašnjost Velike dvorane i popratne sadržaje u skladu sa zahtjevima natjecanja i televizijskog prijenosa vodeći brigu da zahtjevi televizijske produkcije ne ugroze osnovnu koncertnu funkciju prostora. Pozornica koja je načinjena za potrebe eurovizijskog spektakla dizajnirana je s ciljem da se relativno brzo rastavi i ukloni kako bi se omogućio nastavak uobičajenih koncertnih aktivnosti. Također, iznad posljednjih redova gornjih tribina Dvorane bile su nadograđene kabine za komentatore. Prilagodba *Lisinskog* odrađena je uspješno i u rekordnom roku, Velika dvorana bila zatvorena od 20. ožujka do 15. svibnja 1990, ²³⁸ a *Investinženjering* dobiva novi zadatak – superviziju rada na zamjeni bakrenog krova godine 1992. ²³⁹ Zagrebačkom arhitektu Andriji Rusanu bilo je povjereno uređenje Kavane *Lisinski* 1996, obnova i uređenje

²³⁴ L. LISIČIĆ: [Priznajem da za Zagreb dosad nisam znao...], 27.

²³⁵ Među ostalim, nabavljena je najnovija oprema za snimanje, koju je *Sony* 1987. predstavio na svjetskom tržištu. »Studio LISINSKI obavještava korisnike da od sada nudi još dva uređaja u svojoj ponudi: CD-player SONY CDP 33 ES i prvi put u Jugoslaviji, profesionalni R-DAT recorder SONY PCM 2500 koji uz 16-bitovnu rezoluciju uzrokovanja![] pruža vrhunsku tonsku kvalitetu u izradi digitalnih snimaka.« Neven ŠPERANDA (ur.): *Lisinski. Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«*. Bilten 9. Sezona 87/88. Lipanj 1988, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1988, 12. Sony PCM-2500 digital recorder, Vintage Digital, <<https://www.vintagedigital.com.au/sony-pcm-2500-digital-recorder/>> (26. 11. 2020).

²³⁶ L. LISIČIĆ: [Priznajem da za Zagreb dosad nisam znao...], 19.

²³⁷ Concert Hall 'Vatroslav Lisinski' Zagreb, Grupa Investinženjering, <<https://web.archive.org/web/20071029193102/http://www.gin.hr/en/lisinski.htm>> (27. 11. 2020).

²³⁸ Dnevnik rada / koncerti, pokusi, snimanja i ostale aktivnosti od 14. 5. 1990. do 29. 12. 1990. Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog.

²³⁹ Concert Hall 'Vatroslav Lisinski' Zagreb, Grupa Investinženjering, <<https://web.archive.org/web/20071029193102/http://www.gin.hr/en/lisinski.htm>> (27. 11. 2020).

Male dvorane 1997,²⁴⁰ što je ujedno bila i najveća intervencija u odnosu na prvotno rješenje s obzirom na to da je ravni pod gledališta zamijenjen djelomično amfiteatralnim prostorom i s pozornicom koja više nije kvadratnog oblika nego je s prednje strane ovalna, a s ostale tri nepravilnog oblika. Nakon trogodišnje (2003-2005)²⁴¹ obnove pročelja Dvorane, Andriji Rusanu povjerava se i obnova Velike dvorane 2005,²⁴² dok su kabine za komentatore uklonjene skupa s kancerogenim azbestnim pločama 2009. godine.²⁴³ Posljednja preinaka vezana je za ugostiteljski prostor u prizemlju, Kavanu *Lisinski*, kojoj je promjena najomprimca godine 2019. donijela i novo rješenje interijera arhitektice Vlatke Čizmić.²⁴⁴

Zaključak: O zamahu aktivnosti i važnosti novootvorene Dvorane

Izgradnja *Lisinskog* bila je »kulturni događaj stoljeća«²⁴⁵ koji je omogućio daljnji razvitak glazbenog i kulturnog života grada, donijevši do »tada nepoznate prostorne, tehničke i organizacijske uvjete priređivanja glazbenih priredaba«.²⁴⁶ Prije svega, Dvorana je ponudila zajamčenu tišinu »kao preduvjet zvukovnog susreta«,²⁴⁷ čime se »razina interpretativne kakvoće počela [...] drugačije vrednovati«.²⁴⁸ Zagrebačka publika napokon je mogla uživati u kvalitetnom zvuku domaćih ansambala, a oni su se mogli uvjeriti u vlastitu zvukovnu kvalitetu, ali i komparirati s gostujućim umjetnicima, s obzirom na to da su ubrzo uslijedila sustavna gostovanja najuglednijih svjetskih orkestara, zborova i solista s područja ozbiljne glazbe i jaza. Koncertna direkcija Zagreb za prvu cjelovitu sezonu (1974/1975) u novoizgrađenoj Dvorani osmislila je koncertne cikluse *Svijet glazbe*, *Internacionalni majstorski ciklus* i *Trenuci jaza* u kojima je ugostila svjetsku glazbenu elitu. Ciklusi su bili »zaštitni znak i medij putem kojeg se daleko preko granica širio glas o Zagrebu i Hrvatskoj kao razvijenom glazbenom središtu«.²⁴⁹ Tehničke predispozicije *Lisinskog* učinile su dotadašnji glazbeni repertoar raznolikijim i

²⁴⁰ Pogrešan je podatak da je Mala dvorana »temeljito obnovljena 1999.« ***: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, *Zagrebački leksikon*, sv. 1, 539.

²⁴¹ A. LASLO: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski« i Dom matice hrvatskih iseljenika, 215.

²⁴² *Ibid.*

²⁴³ Jelena KOVAČEVIĆ: Hoćemo li napokon u dvorani uživati samo u dobroj glazbi, *Jutarnji.hr*, 2009, <<https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/hocemo-li-napokon-u-dvorani-uzivati-samo-u-dobroj-glazbi/2862869/>> (11. 11. 2020).

²⁴⁴ Kulturno zagrebačko okupljalište. Ponovno je otvorena kulturna kavana Lisinski i izgleda fantastično, Dom i dizajn, *Jutarnji.hr*, 2019, <<https://www.jutarnji.hr/domidizajn/interijeri/ponovno-je-otvorena-kulturna-kavana-lisinski-i-izgleda-fantasticno/9664036/>> (15. 11. 2020).

²⁴⁵ D. MAJNARIĆ: Kulturni događaj stoljeća, 26.

²⁴⁶ Miroslav POLJANEC: Sjećanja, u: J. Martinčević (ur.): *Koncertna direkcija Zagreb / 50 godina*, Zagreb: Koncertna direkcija Zagreb, 2002, 32.

²⁴⁷ Viktor ŽMEGAČ: *Lisinski*, ne samo subotom, u: M. Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 48.

²⁴⁸ D. MAJNARIĆ: Kulturni događaj stoljeća, 26.

²⁴⁹ M. POLJANEC: Sjećanja, 32.

bogatijim,²⁵⁰ a inspirativno su djelovale i na Lovru pl. Matačića²⁵¹ u oblikovanju repertoara Zagrebačke filharmonije²⁵² kojoj je bio šef-dirigent od 1970.²⁵³ Matačić je postojećim ciklusima (Predbrojke A i B) u sezoni 1974/1975. pridodao dva nova: *Nedjeljni ciklus* i *Veliki simfoničari*.²⁵⁴ Zahvaljujući njihovoj programskoj inovativnosti i više nego dvostruko većem auditoriju Velike dvorane *Lisinski* u odnosu na *Istru*, Zagrebačka filharmonija »koja nije mogla napuniti maleni studio *Istra*, sada [1975, op. A. U.] često svira pred prepunim golemim auditorijem«²⁵⁵ i nije »samo vratila publiku«²⁵⁶ nego je »znatno proširila njen krug«.²⁵⁷ Novootvoreni prostor odmah je privukao i organizatore Svjetskog festivala animiranog filma,²⁵⁸ Međunarodne smotre folkloru,²⁵⁹ Zagrebačkog festivala, Muzičkog biennalea Zagreb,²⁶⁰ a Koncertna je direkcija Zagreb, uz koncerte u sklopu ranije spomenutih pretplatničkih ciklusa, već 1974. organizirala i brojne solističke koncerte svjetskih i doma-

²⁵⁰ »Dobili smo orgulje u dvorani i mogli smo davati ciklus Bachove glazbe, što danas jako nedostaje. Davali smo i cikluse s djelima klasike i rane romantike Schuberta, Schumanna, jer orkestar koji ne svira dobro Schuberta, Schumanna, Mozarta, Haydna neće ni Stravinskog dobro svirati. Tako se odgaja orkestar, i to nam je jako dobro došlo za njegov razvitak. Za mene osobno Dvorana je značila da ću u njoj moći dirigirati velikim oratorijskim djelima kao što su Beethovena *Missa solennis*, Bachova *Muka po Mateju*, Brahmsov *Requiem*, zatim velikim simfonijama Mahlera, Brucknera.« M. HORVAT: Osloniti se na vlastite snage, 32.

²⁵¹ Dvorana *Lisinski* Matačiću se odužila Zahvalnicom »za značajni umjetnički doprinos u prvoj godini djelatnosti dvorane«, uručenom 28. prosinca 1974. Eva SEDAK: *Matačić 1899-1985 / Izložba iz umjetnikove ostavštine*, Zagreb: Fond Lovro i Lilly Matačić, [1996?], 51.

²⁵² »Činjenica da imamo dvoranu 'Vatroslav Lisinski' pomaže nam i inspirira nas u sastavljanju programa za svaku sezonu. [...] A najdivnije od svega je to da nam je dvorana vratila publiku, i dapače, znatno proširila njen krug. Taj nam prostor omogućava da sklopimo poznanstva s mnogim radnim kolektivima i sa sve većim brojem mladih, koji nas posjećuju.« Mirjana ŠIGIR: Što priprema Zagrebačka filharmonija, *Vjesnik*, 37 (1976) 10268, 8.

²⁵³ Marijana PINTAR: Matačić, Lovro, *Hrvatski biografski leksikon online*, 2016, <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11933> (5. 11. 2020).

²⁵⁴ *Veliki simfoničari* bili su programski orijentirani na repertoarni simfonijski i koncertantni opus inozemnih i u manjoj mjeri domaćih, osobito hrvatskih skladatelja. Ujedno, s dvanaest održanih koncertnih sezona (od 1974/1975. do 1986/1987) to je i jedan od najdugovječnijih ciklusa Zagrebačke filharmonije. Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, registratori od *Sezona 1974./1975.* do *Sezona 1986./1987.*

²⁵⁵ Acija ALFIREVIĆ: Što znači biti istaknuti umjetnik, *Vjesnik u srijedu*, 24 (1975) 1204, 16.

²⁵⁶ *Ibid.*

²⁵⁷ M. ŠIGIR: Što priprema Zagrebačka filharmonija, 8.

²⁵⁸ Godine 1973. u *Lisinskom* se održalo drugo izdanje Svjetskog festivala animiranog filma u Zagrebu (danas Animafest). Festival se održavao u *Lisinskom* i narednih godina, sve do 2006. Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, svi registratori od *Sezona 1973./1974.* do *Sezona 2005./2006.*

²⁵⁹ Programi Međunarodne smotre folkloru u *Lisinskom* su se održavali do 1990. godine, a poslije je Velika dvorana tek povremeno služila kao mjesto održavanja središnje priredbe, poput one kojom je proslavljena 40. obljetnica održavanja Međunarodne smotre folkloru (22. 7. 2006).

²⁶⁰ »Do danas nečuven odjek i odaziv auditorija valja, dakako, objasniti nezaobilaznom činjenicom njegova događaja u magnetu zagrebačkog glazbenog života – nove Koncertne dvorane 'Vatroslav Lisinski'. Taj neodoljivi hram glazbe učinio je bijenalu golemu uslugu, privlačeći baš kao i prigodom otvaranja čitave povorke, čak i onih koji bi se inače teško odlučili za koncert suvremene glazbe.« Jagoda MARTINČEVIĆ: Plebiscit za ravnopravnost Novoga zvuka, *Vjesnik*, 35 (1975) 10002, 11.

ćih predstavnika jazza i zabavne glazbe, poput Elle Fitzgerald (27. i 28. 2. 1974), Errolla Garnera (7. 5. 1974) i Tine i Ikea Turnera (4. 11. 1974).²⁶¹ Od siječnja 1974. pozornica Velike dvorane u više je navrata ugostila i neke od najpopularnijih produkcija Kazališta Komedijska poput mjuzikala *Jalta, Jalta* i *Dundo Maroje*, glazbenog stripa *O'kaj*, ali i *Revije mjuzikla* koju su činili popularni ulomci više različitih djela.

Prostor Male dvorane prepoznali su organizatori književnih tribina na kojima gostuju Dragutin Tadijanović (11. 2. 1974), Gustav Krklec (14. 11. 1974) i Dobriša Cesarić (26. 11. 1974), a ondje su bile i premijere dramskih predstava u izvedbi Zagrebačkog kazališta mladih (W. Shakespeare: *Hamlet*, 14. 4. 1974) i Hrvatskog narodnog kazališta (E. Ionesco: *Čelava pjevačica*, 24. 6. 1974). Prostori *Lisinskog* već su u prvoj godini rada otvorili vrata brojnim kongresima i simpozijima,²⁶² a Dvorana je »omogućila [...] i razvoj poslovnog i kongresnog turizma kao važnog segmenta kulturne ponude grada«²⁶³ i postala je aktivna sudionica na međunarodnome kongresnom tržištu.²⁶⁴

Usprkos programskoj raznolikost priredbi, *Lisinski* nije imao zadaću »zadovoljiti 'najšire slojeve publike' nego im se postupno približiti stalnim laviranjem između 'druženja' kao socijalnog čina i 'izvođenja' kao estetskog cilja«.²⁶⁵ Tako su ga nerijetko kategorizirali kao sjecište »malobrojne ekskluzivne uvijek iste publike koje ima tri, četiri tisuće«²⁶⁶ on je »već u prve dvije godine ostvario intenzitet programa predviđen tek za koje desetljeće kasnije«²⁶⁷ – s ondašnjih tisuću na desetak tisuća redovitih posjetitelja.²⁶⁸ Naposljetku, *Lisinski* se »isprofilirao u prostor koji je ispunjen 'kulturama' u tolikoj mjeri da je postao okrilje svakomu za koga je kultura u najširem smislu 'conditio sine qua non' ma kojega životnog prostora«.²⁶⁹

²⁶¹ Organizator koncerta, Koncertna direkcija Zagreb, unaprijed je predviđjela velik interes publike, pa su odmah najavljena dva koncerta na isti dan, u 17 i 20 sati. ***: Dogadanja u sezonama 1973./74. – 2003./04, u: M. Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 68.

²⁶² Četvrti kongres udruženja urologa Jugoslavije (28-31. 5. 1974), Sedmi kongres Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata (19-21. 6. 1974), Osmi kongres Saveza socijalističke omladine Hrvatske (26-28. 6. 1974), simpozij *Američki domovi sedamdesetih godina* (16-20. 9. 1974).

²⁶³ Nikica RAČIĆ: Sudionik na međunarodnome kongresnom tržištu, u: M. Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 30-31.

²⁶⁴ »Aktivno se uključila i u rad *Jugokongresa*, AIPC-a (Međunarodne udruge kongresnih palača) i ICCA-a (Međunarodne udruge kongresa); *Lisinski* postaje aktivnim sudionikom na međunarodnome kongresnom tržištu. U suradnji s Turističkim savezom Zagreba potiče osnutak gradskog kongresnog ureda.« *Ibid.*, 30.

²⁶⁵ Nikša GLIGO: Alternativni životni prostor, u: M. Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće*, 39.

²⁶⁶ Elena CVETKOVA: Izjava Ive Vrhovca, predsjednika Skupštine grada Zagreba: Tako više ne treba graditi, *Večernji list*, 17 (1973) 4410, 8.

²⁶⁷ ***: Vatroslav Lisinski, *Leksikon jugoslavenske muzike*, sv. 2, 494-495.

²⁶⁸ »Po mojemu mišljenju, Dvorana je izazvala malu revoluciju što se publike tiče, jer su koncerti ciklusa naših ansambala u njoj gotovo uvijek puni, a koncerti gostujućih ansambala u ciklusu *Lisinski subotom* i drugi, rasprodani. Dakle, proširili smo krug posjetitelja s ondašnjih možda tisuću na desetak tisuća.« M. HORVAT: Osloniti se na vlastite snage, 32.

²⁶⁹ N. GLIGO: Alternativni životni prostor, 39.

LITERATURA I IZVORI:

LITERATURA:

- ***: Autori i izvođači projekta, u: Nenad Turkalj (ur.) *Koncertna dvorana 'Vatroslav Lisinski'*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1973, nepag.
- ***: Djelatnici Koncertne direkcije Zagreb 1951. – 2002, u: Jagoda Martinčević (ur.): *Koncertna direkcija Zagreb / 50 godina*, Zagreb: Koncertna direkcija Zagreb, 2002, 195-196.
- ***: Događanja u sezonama 1973./74. – 2003./04, u: Marija Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004, 59-230.
- ***: Društveni plan razvitka privrednih i komunalnih djelatnosti grada Zagreba od 1957. do 1961. godine, *Službeni glasnik grada Zagreba*, 12 (1958) 6, 56 i 65.
- ***: Gradska uprava, *Zagrebački leksikon*, sv. 1, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2006, 299-300.
- ***: Klub inženirah i arhitekta, *Zagrebački leksikon*, sv. 1, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2006, 518-519.
- ***: Koncertna direkcija Zagreb, *Leksikon jugoslavenske muzike*, sv. 1, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1983, 445.
- ***: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, *Zagrebački leksikon*, sv. 1, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2006, 539-540.
- ***: Lisinski subotom, u: Marija Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004, 231-246.
- ***: Muzički informativni centar, *Zagrebački leksikon*, sv. 2, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2006, 93.
- ***: Oglas Natječaja za izdelavo idejnih skic Doma Matice izseljenecv Hrvatske s koncertno dvoranom u Zagrebu, *Slovenski poročevalec*, 18 (1957) 263, 7.
- ***: Oglas Natječaja za izradu idejnih skica Doma Matice iseljenika Hrvatske s koncertnom dvoranom u Zagrebu, *Vjesnik*, 18 (1957) 3999, 6.
- ***: Osobe, u: Erika Krpan (ur.): *Podsjetnik za budućnost: 40 = XL: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2013.
- ***: Sjećanja, u: Marija Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004, 13-52.
- ***: Stanovništvo, *Statistički ljetopis Grada Zagreba*, 66 (2017) 59-86.
- ***: Svečano otvorenje 29. 12. 1973., u: Marija Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004, 43-58.
- ***: Vatroslav Lisinski, *Leksikon jugoslavenske muzike*, sv. 2, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1984, 494-495.
- ***: Zagrebačka filharmonija, *Zagrebački leksikon*, sv. 2, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2006, 529-530.
- ***: Zaključak o imenovanju predsjednika i članova Odbora za izgradnju Koncertne dvorane, br. 04-4150/1-1970. od 23. prosinca 1970. / potpisnici: Mira Krizmanić (predsjednica Prosvjetno-kulturnog vijeća) i Tomislav Hrkač (predsjednik Gradskog vijeća), *Službeni glasnik grada Zagreba*, 24 (1970) 23, 418-419.

- ***: Zaključak o imenovanju, preimenovanju i ukidanju ulica, trgova i drugih javnih površina klasa: 021-05/92-08-40, urbroj: 251-11-04/92-4 od 29. lipnja 1992 / potpisnici: Boris Buzančić (predsjednik Skupštine Grada Zagreba), Darko Tironi (predsjednik Vijeća udruženog rada), Žarko Danilović (predsjednik Vijeća općina) i Andrija Kovačević (zamjenik predsjednika Društveno-političkog vijeća, *Službeni glasnik Grada Zagreba*, 37 (1992) 11, 286.
- ***: Zaključak o osnivanju i sastavu Odbora za izgradnju Koncertne dvorane, br. 03-3177/1-1970. od 26. listopada 1970. / potpisnici: Mira Krizmanić (predsjednica Prosvjetno-kulturnog vijeća) i Tomislav Hrkač (predsjednik Gradskog vijeća), *Službeni glasnik grada Zagreba*, 20 (1970) 19, 364-365.
- ***: Zaključak o suglasnosti na Izmjene i dopune Statuta Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, klasa: 612-03/95 – 01/13, urbroj: 251-11-04-95-3 od 7. studenoga 1995. / potpisnik: Stjepan Brolich (predsjednik Gradske skupštine), *Službeni glasnik Grada Zagreba*, 40 (1995) 11, 230.
- ***: Zaključak o suglasnosti na Statut Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, klasa: 612-13/95 – 01/64, urbroj: 251-11-04-95-3 od 27. lipnja 1995. / potpisnik: Stjepan Brolich (predsjednik Gradske skupštine), *Službeni glasnik Grada Zagreba*, 40 (1995) 7, 142.
- ALFIREVIĆ, Acija: Što znači biti istaknuti umjetnik, *Vjesnik u srijedu*, 24 (1975) 1204, 16.
- AMBROŽIĆ-PAIĆ, Arlette: Snobovi u manjini, *Studio*, 13 (1974) 520, 4.
- ARANJOŠ, Stjepan: Sjećanje na Ivu Vuljevića, u: Erika Krpan (ur.): *Ivo Vuljević, ostavština vizionara / U povodu tri desetljeća nagrade 'Ivo Vuljević'*, Zagreb: Hrvatska glazbena mladež, 2017, 26.
- BAGARIĆ, Marina: Arhitektura Zagrebačkog zbora od 1910. do 1935., *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, (2010) 34, 165-180.
- BARBIERI, Marija (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004.
- BEZIĆ, Nada: *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010. Prostori muziciranja i spomen-obježja*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2012.
- CINDRIĆ, Pavao: *Koncertno poslovanje u Zagrebu*, Zagreb: Koncertna direkcija Zagreb, 1971.
- CLAGUE, Mark Allan: *Chicago Counterpoint: the Auditorium Theater Building and the Civic Imagination*, doktorska disertacija, Chicago: The University of Chicago, 2002.
- CRESSMAN, Darryl Mark: *The Concert Hall as a Medium of Musical Culture: The Technical Mediation of Listening in the 19th Century*, doktorska disertacija, Burnaby – Surrey – Vancouver: Simon Fraser University, 2012.
- CVETKOVA, Elena: Izjava Ive Vrhovca, predsjednika Skupštine grada Zagreba: Tako više ne treba graditi, *Večernji list*, 17 (1973), 4410, 8.
- DETONI, Dubravko: *Zagrebačka filharmonija / 1871. - 1996.*, Zagreb: Zagrebačka filharmonija, 1996.
- DUJMOVIĆ KUŠAN, Dubravka: 50 godina zagrebačkih glazbenih putovanja, u: Erika Krpan (ur.): *Hrvatska glazbena mladež glazbom, riječju i pokretom*, Zagreb: Hrvatska glazbena mladež – Cantus, 2004, 137-158.
- FESTINI, Zvonko: Anegdota kao stalni suputnik, u: Jagoda Martinčević (ur.): *Koncertna direkcija Zagreb / 50 godina*, Zagreb: Koncertna direkcija Zagreb, 2002, 58-75.
- GALJER, Jasna – LONČAR, Sanja: Socially Engaged Architecture of the 1950s and Its Transformations. The Example of Zagreb's Workers' University, *Etnološka tribina: godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 49 (2019) 42, 194-222.

- GLIGO, Nikša: Alternativni životni prostor, u: Marija Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004, 38-39.
- HABERLE, Marijan: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski« u Zagrebu, *Čovjek i prostor*, 21 (1974) 3=252, 6-10 i 27.
- HEMAR, Eduard: *Slovenci u hrvatskom sportu / Slovenci v hrovaškem športu*, Zagreb: Slovenski dom – Vijeće slovenske nacionalne manjine / Svet slovenske nacionalne manjšine Mesta Zagreba, 2014.
- HORVAT, Milan: Osloniti se na vlastite snage, u: Marija Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004, 32-33.
- INDIK, Tamara: Palača glazbe otvara se 29. prosinca, *Vjesnik*, 34 (1973) 9546, 11.
- JELIĆ, Marija: Jedinstvena zgrada kao problem visokoškolskog glazbenog obrazovanja u Hrvatskoj: medijski odjeci izgradnje Muzičke akademije u Zagrebu 2003-2012., *Arti musices*, 45 (2014) 2, 249-282.
- KATALINIĆ, Vjera – RIES, Sara: Franz Liszt's Contacts with Croatian Musicians and Dignitaries, *Arti musices*, 49 (2018) 1, 49-68.
- KELEMEN, Milko: *Poruka Pateru Kolbu*, Zagreb: Durieux, 1995.
- KISIĆ, Dubravka: Od kronologije prema događaju, u: Erika Krpan (ur.): *Podsjetnik za budućnost: 40 = XL: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2013, 103-112.
- KLEMENIĆ, Božidar: Novi ponos Zagreba, *Večernji list*, 17 (1973) 4410, 10.
- KNEŠAUREK-CARIĆ, Jelena: Glazba za slušanje, glazba za gledanje i glazba za druženje / Razmišljanja uz 40. obljetnicu Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog, *Hrvatska revija*, 14 (2014) 1, 75-80.
- KNEŽEVIĆ, Snješka: *Zagreb u središtu*, Zagreb: Barbat, 2003.
- KOLACIO, Zdenko: Regulacija, *Čovjek i prostor*, 5 (1958) 80/81, 1-2.
- KOVAČEVIĆ, Krešimir: Svečanost zvuka i ljepote, *Borba*, 53 (1974) 1, 13.
- KRPAN, Erika (ur.): *Podsjetnik za budućnost: 40=XL: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2013.
- KRPAN, Erika: *Hrvatsko društvo glazbenih umjetnika: šest desetljeća 1945.-2005.*, Zagreb: Hrvatsko društvo glazbenih umjetnika, 2005.
- KRPAN, Erika: *Hrvatsko društvo skladatelja (1945.-2015.)*, Zagreb: Hrvatsko društvo skladatelja – Cantus, 2015.
- KRPAN, Erika: Organizacija između izazova i standarda, u: Jagoda Martinčević (ur.) *Koncertna direkcija Zagreb / 50 godina*, Zagreb: Koncertna direkcija Zagreb, 2002, 7-21.
- KRPAN, Krpan: kuća nam dozvoljava da mirno sanjamo.... u: Erika Krpan (ur.): *Podsjetnik za budućnost: 40 = XL: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2013, 17-34.
- LASLO, Aleksander: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski« i Dom matice hrvatskih iseljenika, u: Aleksandar Laslo (ur.): *Arhitektonski vodič Zagreb 1898.-2010.*, Zagreb: Arhitektst – Društvo arhitekata, 2011, 215.
- LISIČIĆ, Lovro (ur.): *20 godina Koncertne dvorane 'Vatroslav Lisinski'*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1993.

- LISIČIĆ, Lovro: [Priznajem da za Zagreb dosad nisam znao...], u: Lovro Lisičić (ur.): *20 godina Koncertne dvorane 'Vatroslav Lisinski'*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1993, 9-29.
- MAJNARIĆ, Dubravko: Kulturni događaj stoljeća, u: Marija Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004, 24-26.
- MAROEVIĆ, Ivo: Nova koncertna dvorana u Zagrebu, *Čovjek i prostor*, 21 (1974) 3=250, 18-20.
- MAROEVIĆ, Ivo: *O Zagrebu usput i s razlogom: izbor tekstova o zagrebačkoj arhitekturi i urbanizmu (1970.-2005.)*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2007.
- MAROEVIĆ, Ivo: *Zagreb njim samim*. Zagreb: Durieux, 2009.
- MARTINČEVIĆ, Jagoda: [Može li se jedan prostor...], u: Lovro Lisičić (ur.): *20 godina Koncertne dvorane 'Vatroslav Lisinski'*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1993, 30-39.
- MARTINČEVIĆ, Jagoda: Besplatno u novu dvoranu, *Vjesnik*, 34 (1973) 9529, 8.
- MARTINČEVIĆ, Jagoda: Glazbeni događaj stoljeća, *Vjesnik*, 34 (1973) 9575, 2.
- MARTINČEVIĆ, Jagoda: Plebiscit za ravnopravnost Novoga zvuka, *Vjesnik*, 35 (1975) 10002, 11.
- MARTINČEVIĆ, Jagoda: Ruši im se strop nad glavom, *Vjesnik*, 32 (1971) 8932, 13.
- MARTINČEVIĆ, Jagoda: Šanse novog prostora, *Vjesnik*, 36 (1975) 9949, 11.
- MARTINČEVIĆ, Jagoda: Zagrebačka filharmonija – na ulici?, *Vjesnik*, 33 (1972) 8971, 11.
- MENAC, Antica – FINK-ARSOVSKI, Željka – VENTURIN, Radomir: *Hrvatski frazeološki rječnik*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2003.
- MIKLAUŠIĆ-ĆERAN, Snježana: Veličanstvena kuća glazbe, *Hrvatsko slovo*, 5 (1999) 915, 16-17.
- MILANOVIĆ, Stipe: Per aspera ad astra, u: Marija Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004, 16-17.
- MIRKOVIĆ, Klaudije: Dom matice iseljenika Hrvatske [i] izgradnja nove koncertne dvorane DMIH u Zagrebu, *Čovjek i prostor*, 9 (1962) 113, [1]-2.
- NADILO, Branko: Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu, *Građevinar*, 57 (2005) 3, 171-179.
- POLIĆ, Rajko: Hram glazbe, *Večernji list*, 17 (1973) 4410, 8.
- POLJANEC, Miroslav: Sjećanja, u: Jagoda Martinčević (ur.): *Koncertna direkcija Zagreb: 50 godina*, Zagreb: Koncertna direkcija Zagreb, 2002, 22-50.
- PREMERL, Tomislav: Dobra kuća, u: Erika Krpan (ur.): *Podsjetnik za budućnost: 40 = XL: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2013, 113-118.
- PREMERL, Tomislav: [Dobre kuće imaju svoju samosvojnost...], u: Lovro Lisičić (ur.): *20 godina Koncertne dvorane 'Vatroslav Lisinski'*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1993, 40-45.
- PROSPEROV NOVAK, Slobodan: Veliko useljenje Euterpe, *Vjesnik u srijedu*, 22 (1973) 1121, 8.
- RACIĆ, Nikica: Sudionik na međunarodnome kongresnom tržištu, u: Marija Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004, 30-31.
- RADMAN, Božidar: Zagreb i Rijeka usklađuju programe: Matek i koncertna dvorana, *Vjesnik*, 33 (1972) 9005, 6.

- REISINGER, Oto: Pero, *Vjesnik*, 32 (1971) 8884, 4.
- REISINGER, Oto: Pero, *Vjesnik*, 34 (1973) 9334, 4.
- REISINGER, Oto: Pero, *Vjesnik*, 34 (1973) 9387, 5.
- SEDAK, Eva: *Matačić 1899-1985 / Izložba iz umjetnikove ostavštine*, Zagreb: Fond Lovro i Lilly Matačić, [1996?].
- ŠIGIR, Mirjana: Što priprema Zagrebačka filharmonija, *Vjesnik*, 37 (1976) 10268, 8.
- ŠPERANDA, Neven (ur.): Lisinski. *Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«*. Bilten 9. Sezona 87/88. *Lipanj 1988*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1988, 12.
- TANJUG (Telegrafaska agencija nove Jugoslavije): Nova koncertna dvorana u Zagrebu nosit će ime Vatroslava Lisinskog, *Vjesnik*, 24 (1963) 5951, 4.
- TURKALJ, Nenad: 1851 stolica u palači glazbe!, *Studio*, 10 (1973) 505, 74-75.
- TURKALJ, Nenad: *Koncertna dvorana 'Vatroslav Lisinski'*, Zagreb: Koncertna dvorana »Vatroslav Lisinski«, 1973.
- TURKALJ, Nenad: Otkrića jedne svečanosti, *Večernji list*, 17 (1974) 4436, 9.
- TURKALJ, Nenad: Tako je počelo, u: Marija Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004, 20-21.
- VD., M: I »Istra« traži popravak, *Večernji list*, 9 (1967) 2354, 11.
- ZDVOŘÁK-ERLIH, Tatiana: Kako riješiti akustiku dvorane?, u: Marija Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004, 18.
- ZEC, Zoran: Osobni primjer, *Vjesnik u srijedu*, 21 (1972) 1040, 27.
- ZEMPLJAK, Ivan – ŠEGVIĆ, Neven – RAŠICA, Božidar – FABRIS, Stanko – ILIJIĆ, Peroslav – OSTROGOVIĆ, Kazimir – NIKŠIĆ, Radovan – GRAKALIĆ, Milan: Ulica proleter-skih brigada, *Čovjek i prostor*, 5 (1958) 80/81, 2-5.
- ŽMEGAČ, Viktor: *Lisinski*, ne samo subotom, u: Marija Barbieri (ur.): *Palača za novo stoljeće. 30 godina Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog*, Zagreb: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, 2004, 48-49.

INTERNETSKI IZVORI:

- ***: Erlih, Eugen (Erich, Ehrlich), *Židovski biografski leksikon online*, <<https://zbl.lzmk.hr/?p=3263>> (5. 9. 2020).
- Animafest Zagreb, <http://www.animafest.hr/hr/2020/festival/about_us> (10. 10. 2020).
- BARBARIĆ, Tina: Hamburško čudo: Što se dogodi kad algoritmi dizajniraju koncertnu dvoranu, *tportal.hr*, 2018, <<https://www.tportal.hr/kultura/clanak/hambursko-cudo-sto-se-dogodi-kad-algoritmi-dizajniraju-koncertnu-dvoranu-foto-20180117>> (15. 11. 2020).
- Beograd, Wikipedija, <<https://hr.wikipedia.org/wiki/Beograd>> (26. 11. 2020).
- Cankar Centre, Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Cankar_Centre> (26. 11. 2020).
- Concert Hall 'Vatroslav Lisinski' Zagreb, Grupa Investinženjering, <<https://web.archive.org/web/20071029193102/http://www.gin.hr/en/lisinski.htm>> (27. 11. 2020).
- »Fond mjeseca«: HR-DAZG-948 Skupština grada Zagreba, Državni arhiv u Zagrebu, <<https://dazg.hr/hr-dazg-948-skupstina-grada-zagreba/>> (5. 9. 2020).

- Grad Zagreb – svi gradonačelnici, Grad Zagreb službene stranice, <<https://www.zagreb.hr/grad-zagreb-svi-gradonacelnici/4686>> (20. 11. 2020).
- Guarnerijeva violina – priča o Kingu, <http://info.hazu.hr/hr/o-akademiji/osnutak_akademije/violina_king/> (28. 11. 2020).
- Hrvatska glazbena mladež – HGM, <<https://www.hgm.hr/kontakt.htm>> (5. 11. 2020).
- IMIN. Institut za migracije i narodnosti, <<http://www.imin.hr/naslovnica>> (20. 11. 2020).
- Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog: Kongresna ponuda, <http://www.lisinski.hr/media/files/Brosura_Kongres_2YtcZpI_JHRbcWQ.pdf> (9. 11. 2020).
- KOTER, Darja: Slovenian Music and National Identity within the Austro-Hungarian Monarchy at the Beginning of the 20th Century, <<https://lewebpedagogique.com/musica-tub/files/2014/01/Slovania.pdf>> (7. 11. 2020).
- KOVAČEVIĆ, Jelena: Hoćemo li napokon u dvorani uživati samo u dobroj glazbi, Jutarnji.hr, 2009, <<https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/hocemo-li-napokon-u-dvorani-uzivati-samo-u-dobroj-glazbi/2862869/>> (11. 11. 2020)
- KRPAN, Erika: Ruždjak, Vladimir (Ruždak), *Hrvatski biografski leksikon online*, 2015, <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11912>> (5. 11. 2020).
- Kultno zagrebačko okupljalište. Ponovno je otvorena kulturna kavana Lisinski i izgleda fantastično, Dom i dizajn, Jutarnji.hr, 2019, <<https://www.jutarnji.hr/domidizajn/interijeri/ponovno-je-otvorena-kulturna-kavana-lisinski-i-izgleda-fantasticno/9664036/>> (15. 11. 2020).
- Kuna lipa, Hrvatski numizmatički portal, <<http://www.kunalipa.com/katalog/tecaj/yu-dinar-1966-1991.php>> (2. 11. 2020).
- Matis Absolut, <<https://www.matis-absolut.hr/>> (9. 11. 2020).
- MIHALJEVIĆ, Josip: Krstulović, Vicko, *Hrvatski biografski leksikon online*, 2013, <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11443>> (5. 11. 2020).
- Nova zgrada Muzičke akademije, Sveučilište u Zagrebu, <<http://www.unizg.hr/o-sveucilistu/sveuciliste-jucer-danas-sutra/razvojni-projekti/nova-zgrada-muzicke-akademije/>> (30. 10. 2020).
- Odluka o pripajanju Koncertne direkcije Zagreb Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog, Službeni glasnik Grada Zagreba, br. 6, 21. 3. 2017, <<http://www1.zagreb.hr/slglasnik/index.html#/akt?godina=2017&broj=060&akt=C7B4B601272D117EC12580EC003437D6>> (20. 11. 2020).
- PINTAR, Marijana: Horvat, Milan, *Hrvatski biografski leksikon online*, 2002, <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7865>> (5. 11. 2020).
- PINTAR, Marijana: Matačić, Lovro, *Hrvatski biografski leksikon online*, 2016, <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11933>> (5. 11. 2020).
- Povijest MBZ-a, Muzički biennale Zagreb, <<https://old.mbz.hr/index.php?opt=news&act=mlist&id=2372&lang=hr>> (30. 11. 2020).
- PREMERL, Tomislav: Jurković, Minka, *Hrvatski biografski leksikon online*, 2005, <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=9322>> (5. 11. 2020).
- R. A.: Oto Reisinger: biografije crtača i scenarista, Strip forum, <<http://www.stripforum.hr/leksikon/autori/reisinger-oto/>> (21. 11. 2020).
- R. P. B.: Zagreb: svečano otvorenje nove zgrade MSU-a, 2009, <<https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=29218>> (19. 11. 2020).
- RADIĆ, Damir i Redakcija: Hadžić, Fadil, *Hrvatski biografski leksikon online*, 2002, <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7046>> (5. 11. 2020).

- Sava Centar, <<http://www.savacentar.net/index.php/en/sc/o-nama>> (26. 11. 2020).
- Sava Centar, Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Sava_Centar> (26. 11. 2020).
- Sony PCM-2500 digital recorder, Vintage Digital, <<https://www.vintagedigital.com.au/sony-pcm-2500-digital-recorder/>> (26. 11. 2020).
- ŠVAB, Mladen; Holjevac, Većeslav, *Hrvatski biografski leksikon online*, 2002, <<http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=67>> (5. 11. 2020)
- The Halls, <<https://www.elbphilharmonie.de/en/elbphilharmonie>> (15. 11. 2020).
- Zadužbina Ilije M. Kolarca, <<http://www.kolarac.rs/o-nama/?lang=hr/>>; <<http://www.kolarac.rs/wp-content/uploads/2017/07/Kolarac-brosura-knjizni-blok-priprema.pdf>> (26. 11. 2020).
- Zagrebački festival – od početaka do danas, <<https://www.zagrebacki-festival.hr/info-1.html>> (24. 11. 2020).

ARHIVSKI IZVORI:

- Registratori *KDVL* (1957-2018). Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog u Zagrebu:
- 1. travnja 1957.** – Dopis Matice iseljenika Hrvatske Savjetu za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba / potpisnici: Zlatan Sremec i Božo Prpić (tajnik i predsjednik Matice iseljenika Hrvatske). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
- 30. svibnja 1957.** – Zapisnik sa sastanka u vezi gradnje Koncertne dvorane koji se održao u Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu grada Zagreba / prisutni: ing. arh. Miro Marasović, Milan Rausavljević, Stojanka Aralica, Milan Horvat i Ivo Vuljević (rkp). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
- 8. studenoga 1957.** – Ugovor Matice iseljenika Hrvatske, Narodnog odbora grada Zagreba i Društva arhitekata Hrvatske o organizaciji *Natječaja za izradu idejne skice Doma Matice iseljenika Hrvatske sa koncertnom dvoranom u Zagrebu* / potpisnici: Zlatan Sremec (predsjednik Matice iseljenika Hrvatske), Milan Rausavljević (načelnik Sekretarijata za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba) i Vjenceslav Richter (predsjednik Društva arhitekata Hrvatske). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
- 15. travnja 1958.** – Zapisnik sastanka Savjeta za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba / prisutni: Stojanka Aralica i Milan Rausavljević (predsjednica i načelnik Savjeta) te članovi ocjenjivačkog suda Natječaja: Milan Horvat i Ivo Vuljević. Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
- 14. srpnja 1959.** – Zaključak 21. zajedničke sjednice Gradskog vijeća i Vijeća proizvođača o sudjelovanju Grada Zagreba u izgradnji Doma matice iseljenika Hrvatske izgradnjom koncertne dvorane kao sastavnog dijela tog objekta te o osnutku Odbora za izgradnju Doma matice iseljenika / potpisnik: Većeslav Holjevac (predsjednik Narodnog odbora grada Zagreba). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
- 10. svibnja 1962.** – Ugovor o prijenosu investitorskih poslova u vezi izgradnje Doma matice iseljenika Hrvatske s koncertnom dvoranom između Direkcije za izgradnju javnih objekata grada Zagreba i suinvestitora – Matice iseljenika Hrvatske i Grada Zagreba / potpisnici: Josip Kovačić (direktor Direkcije), Vicko Krstulović (predsjednik glavnog Odbora Matice iseljenika Hrvatske) i Većeslav Holjevac (predsjednik Narodnog odbora grada Zagreba). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*

7. **svibnja 1963.** – Rješenje Narodnog odbora grada Zagreba o određivanju Zagrebačke filharmonije za organ upravljanja Koncertnom dvoranom, Ul. Proleterskih brigada, br. 01-13380/1-1963. / potpisnik: Većeslav Holjevac (ovjerena preslika Sekretarijata za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba od 7. lipnja 1963, ovjerio: Grga Ćorić, šef Odsjeka). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
6. **rujna 1963.** – Dopis Savjeta Zagrebačke filharmonije Savjetu za kulturu grada Zagreba o imenovanju Upravnog odbora Koncertne dvorane u izgradnji (u sastavu Marijan Haberle, Milan Horvat, Aleksandar Lhotka, Nikola Marić, predstavnik Savjeta za kulturu, Josip Stojanović, Vera Sarić, Ljubica Šmigamor, Vojko Trs i Ivo Vuljević), zamolba za prihvaćanjem dužnosti člana Upravnog odbora Koncertne dvorane u izgradnji i poziv za prvi sastanak Upravnog odbora Koncertne dvorane u izgradnji 10. rujna 1963. u 18 sati, u prostorijama Zagrebačke filharmonije, Ulica Nikole Tesle 7/1 / potpisnik: Milan Horvat (direktor Zagrebačke filharmonije). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
10. **rujna 1963.** – Zapisnik sjednice Upravnog odbora koncertne dvorane u izgradnji u prostorijama Zagrebačke filharmonije na kojem se usvojio zaključak da dvorana nosi ime Koncertna dvorana Zagrebačke filharmonije *Vatroslav Lisinski*, skraćeno Dvorana *Lisinski* / potpisnici: Vera Sarić i Aleksandar Lhotka (predsjednica i tajnik Upravnog odbora). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
11. **studenoga 1963.** – Dopis Sekretarijata za prosvjetu i kulturu grada Zagreba br. 06/30045/1-63, uz zamolbu za prijedloge po pitanju naziva dvorane i sugestija vezanih uz biste glazbenih umjetnika / potpisnica: Štefica Špiljak (načelnica Sekretarijata za prosvjetu i kulturu grada Zagreba). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
6. **prosina 1963.** – Dopis Hrvatskog narodnog kazališta Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba, br. 3445/1-1963 / potpisnik: Duško Roksandić (intendant). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
9. **prosina 1963.** – Dopis Muzičke akademije u Zagrebu Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu grada Zagreba, br. 01-1263/2-1963 / potpisnik: Milo Cipra (dekan). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
15. **prosina 1963.** – Dopis Muzičke omladine Hrvatske Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba, br. 288/63 / potpisnik: Branko Molan (sekretar). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
16. **prosina 1963.** – Izvještaj Upravnom odboru Koncertne dvorane Zagrebačke filharmonije *Vatroslav Lisinski* / potpisnici: Vera Sarić i Aleksandar Lhotka (predsjednica i tajnik Upravnog odbora). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
17. **prosina 1963.** – Dopis Radničke kulturno prosvjetne zajednice Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu grada Zagreba, br. 148/2-1963. / potpisnica: Lea Ukrainčik. Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
19. **prosina 1963.** – Dopis Koncertne poslovnice Hrvatske u Zagrebu Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu grada Zagreba br. 4825 / potpisnik: Josip Stojanović (direktor). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
19. **prosina 1963.** – Dopis Savjeta Zagrebačke filharmonije Predsjedniku Narodnog odbora grada Zagreba kojim Savjet prihvaća Rješenje Narodnog odbora grada Zagreba o određivanju Zagrebačke filharmonije za organ upravljanja Koncertnom dvoranom, obavijest o formiranju Upravnog odbora od predstavnika zainteresiranih ustanova i njihovih obveza te izvještaj sa sjednice Odbora koja se održala 16. prosinca 1963. / pot-

- pisnica: Vera Sarić (predsjednica Upravnog odbora Koncertne dvorane). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
18. **siječnja 1964.** – Sporazum o korištenju poslovnih prostorija pri koncertnoj dvorani između Zagrebačke filharmonije, Muzičke omladine Hrvatske, Koncertne poslovнице Hrvatske i Muzičkog biennalea Zagreb / potpisnici: Aleksandar Lhotka (pomoćnik direktora Zagrebačke filharmonije), Branko Molan (tajnik Muzičke omladine Hrvatske) i Josip Stojanović (direktor Koncertne poslovнице Hrvatske, u ime Koncertne poslovнице Hrvatske, Muzičkog biennalea Zagreb i ostalih muzičkih festivala). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
24. **siječnja 1964.** – Ugovor o obavljanju investitorskih poslova u vezi s nabavom opreme za koncertnu dvoranu u Zagrebu između Direkcije za izgradnju javnih objekata grada Zagreba i Grada Zagreba / potpisnici: Milan Perc (direktor Direkcije), Pero Pirker (predsjednik Gradske skupštine) i Štefica Špiljak (načelnica Sekretarijata za prosvjetu i kulturu Skupštine grada Zagreba). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
28. **siječnja / 6. veljače 1964.** – Dopis Direkcije za izgradnju javnih objekata grada Zagreba Štefici Špiljak (načelnica Sekretarijata za prosvjetu i kulturu grada Zagreba), br. IV – 350 / 1-1964 od 6. veljače 1964. / potpisnik Milan Perc (direktor). Prilog: *Pro memoria u predmetu nabave opreme za koncertnu dvoranu u Zagrebu* od 28. siječnja 1964. Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
8. **rujna 1964.** – Dopis Direkcije za izgradnju javnih objekata grada Zagreba Gradskoj PTT sekciji radi priključka novih telefonskih linija za Zagrebačku filharmoniju, Koncertnu poslovnicu Hrvatske i Muzičku omladinu Hrvatske, br. IV / L-2068/2-1964. / potpisnik: Zvonko Bakarić (tehnički direktor). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
10. **prosina 1965.** – Inženjering – Zagreb, Sektor tehničke pripreme: Informacija o Koncertnoj dvorani u Zagrebu, br. VI/80-85/65 od 10. prosinca 1965, 1. / potpisnici: Milan Perc i Željko Solar (direktor i sastavljač informacije). Registrator *KDVL 1957. – 1969.*
29. **travnja 1970.** – Prilog diskusiji o upravljaču nove Koncertne dvorane (nepotpisano). Registrator *KDVL 1970.*
5. **svibnja 1970.** – *Pro memoria* za koncertnu dvoranu upućena Petru Selemu (predsjednik Kazališnog odbora Skupštine grada Zagreba) / potpisnica: Vera Sarić (predsjednica Upravnog odbora za izgradnju Koncertne dvorane). Registrator *KDVL 1970.*
14. **srpnja 1970.** – Rješenje Skupštine grada Zagreba o imenovanju Komisije za utvrđivanje funkcionalnosti objekta u izgradnji – koncertne dvorane, koje rad treba organizirati Sekretarijat za obrazovanje, kulturu i fizičku kulturu, br. 231/1970 / potpisnik: Josip Kolar Matek (gradonačelnik Zagreba). Registrator *KDVL 1970.*
16. **listopada 1970.** – Zapisnik sjednice Komisije za utvrđivanje funkcionalnosti objekta u izgradnji Koncertne dvorane sa zaključkom o formiranju dviju radnih grupa koje će paralelno raditi / potpisnica: Marija Makuc Pojatina (zapisničarka). Registrator *KDVL 1970.*
- [1971.] – Biografija Ive Vuljevića. Registrator *KDVL 1971.*
31. **siječnja 1971.** – Izvještaj tvrtke *Inženjering* o Koncertnoj dvorani »Vatroslav Lisinski« za koncertnu dvoranu / potpisnici: Milan Perc i Robert Lang (direktor i nadzorni organ). Registrator *KDVL 1971.*
29. **lipnja 1971.** – Rješenje Skupštine grada Zagreba o osnivanju ustanove Koncertna dvorana *Vatroslav Lisinski* / potpisnici: Tomislav Hrkač (predsjednik Gradskog vijeća) i Mira Krizmanić (predsjednica Prosvjetno-kulturnog vijeća). Registrator *KDVL 1971.*

- 17. kolovoza 1971.** – Rješenje Sekretarijata za obrazovanje, kulturu i fizičku kulturu o imenovanju Ive Vuljevića za privremenog direktora ustanove Koncertne dvorane *Vatroslav Lisinski*, br. 06-65/3-71 / potpisnik: Josip Vuk (sekretar). Registrator *KDVL 1971*.
- 14. studenoga 1981.** – Programska knjižica koncerta u ciklusu *Subotom u Lisinskom*, predbrojka V (1), Zagrebačka filharmonija, Vladimir Krpan (glasovir), Pavle Dešpalj (dirigent). Registrator *Sezona 1981. / 1982*.
- 24. studenoga 1995.** – *Statut Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog* (pročišćeni tekst) donesen na sjednicama Upravnog odbora Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog koje su se održale 20. siječnja i 12. listopada 1995, br. 1900/1-95 od 24. studenoga 1995. / potpisnik: Milan Balen (predsjednik Upravnog odbora Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog). Registrator *KDVL 1995*.
- 17. siječnja 2018.** – Zaključak gradonačelnika Grada Zagreba kojim se Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog odobrava stupanje u prava i obveze iz Ugovora o zakupu poslovnog prostora, klasa: 372-01/98-06/234, urbroj: 251-17-04-1/99-33 na adresi u Zagrebu, Ulica kneza Mislava 18, dosadašnjeg zakupnika Koncertne direkcije Zagreb jer je Koncertna direkcija Zagreb pripojena Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog, klasa 372-01/18-01/73, urbroj: 251-03-02-18-2 / potpisnik: Milan Bandić (gradonačelnik Grada Zagreba). Registrator *KDVL 2018*.
- 13. srpnja 2018.** – Ugovor o podzakupu poslovnog prostora na adresi Kneza Mislava 18 u Zagrebu između Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog i Hrvatske glazbene mladeži, ur. br. 2467/1-2018 / potpisnici: Dražen Sirišćević (ravnatelj Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog) i Svjetlana Balek Roginić (opunomoćenica Dubravke Dujmović Kušan, glavne tajnice Hrvatske glazbene mladeži) (preslika). Registrator *KDVL 2018*.

Registrator *Europska godina glazbe 1985*. Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog u Zagrebu:

MEŽNARIĆ, Silva: *Pristup Koncertnoj dvorani 'Vatroslav Lisinski' kao generatoru kulturnih potreba*, izlaganje u sklopu razgovorâ na temu *Uloga velikih dvorana i ustanova u masovnom privlačenju nove publike i širenju glazbene kulture*, održanih u Maloj dvorani *Lisinski* i njezinu predvorju 28. i 29. prosinca 1985, nepag. (tekst pisan pisaćom mašinom).

RUŽDJAK, Vladimir: *Dvorana u svom kulturnom okolišu*, izlaganje u sklopu razgovorâ na temu *Uloga velikih dvorana i ustanova u masovnom privlačenju nove publike i širenju glazbene kulture*, održanih u Maloj dvorani *Lisinski* i njezinu predvorju 28. i 29. prosinca 1985, nepag. (tekst pisan pisaćom mašinom).

Dnevnici rada. Arhiva Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog u Zagrebu:

Dnevnik rada (inspicijent i dežurni) pokusa, snimanja, priredbi i ostalih akcija od 23. 10. 1981. do 7. 3. 1982.

Dnevnik rada / pokusi, snimanja, koncerti i ostale aktivnosti od 30. 9. 1988. do 12. 3. 1989.

Dnevnik rada / koncerti, pokusi, snimanja i ostale aktivnosti od 14. 5. 1990. do 29. 12. 1990.

OSTALO:

Razgovor s Miroslavom Poljancem obavljen je u Zagrebu 17. lipnja 2019. / sadržaj razgovora zabilježen diktafonom, u arhivi autorice.

*Summary*VATROSLAV LISINSKI CONCERT HALL IN ZAGREB – FROM THE INITIAL
CONCEPT TO THE OPENING CEREMONY

Vatroslav Lisinski Concert Hall has been the centre of music and cultural life in Zagreb and Croatia for more than 45 years. It was the first concert venue in the country after the building of the Croatian Music Institute, which opened in 1876. Alongside the existing editions and relevant papers about the Lisinski Hall, this article presents a historical overview of the concert venues in Zagreb in comparison with the development of musical life in former Yugoslavia and other countries. Building on the existing literature, periodical articles and especially archival sources, the article also chronologically traces the process of the building's construction, from the initial concept and the selection of the location through the Conceptual Design Competition for the Croatia heritage foundation in 1957, to the choosing of the hall's name and the two-day gala opening on December 29 and 30, 1973. Finally, a contemporary perspective on the Lisinski Hall is presented and its significance for the musical and cultural life in Zagreb and Croatia addressed.